Bij alles wat er gedaan en gepland wordt voor het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland dienen de belangen van de kinderen/leerlingen voorop te staan.

Nederlands op z'n BESt

Advies over het 'Nederlands in Caribisch Nederland' naar aanleiding van de adviesvraag d.d. 11 maart 2014 van OCW aan de Taalunie ten aanzien van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland

Taalunie Den Haag/Brussel

December 2014

taal: unie

INHOUD

taal:unie

Managementsamenvatting

Met dit advies adviseert de Taalunie het Nederlandse ministerie OCW naar aanleiding van een adviesvraag van de Staatssecretaris van 11 maart 2014 over de implementatie van het Nederlands referentiekader Taal (& Rekenen) en het scheppen van een adequaat onderwijsaanbod in en van het Nederlands in Caribisch Nederland. Deze managementsamenvatting geeft een beknopte weergave van de meest relevante adviezen, aanbevelingen, richtlijnen en aandachtspunten.

Daar de concrete invulling van het taalonderwijs formeel de taak van de scholen is en de uiteindelijke verantwoordelijkheid over beleidsmatige keuzes en implementatie ervan bij OCW ligt, richt dit advies zich beleidsmatig tot OCW en uitvoeringsgerelateerd tot de scholen. Daarom is in deze samenvatting een onderverdeling gemaakt tussen beleidsmatige adviezen/aanbevelingen voor OCW en concrete aanbevelingen/richtlijnen voor de scholen ten behoeve van de implementatie van de beleidsmatige keuzes.

Beleidsmatige adviezen/aanbevelingen naar aanleiding van het eerste deel van de adviesvraag: “(…) hoe om te gaan met het referentiekader voor de Nederlandse taal en rekenen in Caribisch Nederland, rekening houdende met het feit dat het Nederlands daar een vreemde taal is; (…)?”

Samenvattend mag ervan uitgegaan worden dat het Nederlandse referentiekader voor Taal & Rekenen ingevoerd en ingezet kan worden voor het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland als bij de implementatie er rekening mee wordt gehouden dat het Nederlands in Caribisch Nederland een vreemde taal is en dat de formuleringen en can-do-statements van de tussendoelen en eindniveaus van het Nederlandse referentiekader voor Taal & Rekenen worden aangepast aan en toegesneden op de specifieke onderwijscontexten en –praktijken in Caribisch Nederland, zodat er uiteindelijk sprake is van een specifiek traject binnen het Nederlands referentiekader voor Caribisch Nederland.

De Taalunie adviseert om bij de aanpassing van de Nederlandse tussendoelen en referentieniveaus aan de specifieke onderwijscontexten en –praktijken van elk eiland in Caribisch Nederland gebruik te maken van de niveaus van het Europees Referentiekader. Voor het vak Nederlands zullen voor elk eiland in Caribisch Nederland aparte leerlijnen ontwikkeld en uitgewerkt moeten worden. Daarbij moet in het geval van Bonaire rekening gehouden worden met de rol van het Nederlands als taal voor alle onderwijsvakken en -activiteiten.

Het verdient aanbeveling om het Nederlandse examen-/toetsingssysteem aan de Caribische context te toetsen en aan te passen, zodat toetsing meer recht doet aan de specifieke onderwijscontexten en –praktijken van Caribisch Nederland. Het spreekt vanzelf dat het toezicht op het onderwijs door de onderwijsinspectie op basis van de aangepaste tussendoelen en referentieniveaus voor Caribisch-Nederland zal moeten worden ingevuld.

Het doel is dat de in Caribisch Nederland behaalde diploma’s qua niveau en civiele waarde volkomen gelijkwaardig zijn aan die van Europees Nederland, alleen de weg ernaar toe zal verschillen met die van Europees Nederland.

Concrete aanbevelingen/richtlijnen voor de scholen ten behoeve van de implementatie van de eventuele beleidsmatige keuzes naar aanleiding van het eerste deel van de adviesvraag: “(…) hoe om te gaan met het referentiekader voor de Nederlandse taal en rekenen in Caribisch Nederland, rekening houdende met het feit dat het Nederlands daar een vreemde taal is; (…)?”

De scholen werken actief mee aan de implementatie en aanpassing van het Nederlandse referentiekader Taal (& Rekenen), de referentieniveaus, de kerndoelen, toetsing en de ontwikkeling van leerlijnen voor het onderwijs Nederlands als vreemde taal (NVT). De Taalunie stelt voor om op basis van de reeds door een consortium[1] ontwikkelde leerlijnen voor het NVT in het Caribisch gebied de aanpassing en ontwikkeling van eigen referentieniveaus, leerlijnen, syllabi en toetsingen voor het onderwijs van het vak Nederlands in Caribisch Nederland vorm te geven.

Alle acties met betrekking tot de implementatie van de voorgestelde aanpak in dit advies, waaronder professionalisering, vereisen een gedegen kennis van de specifieke lokale situatie en inzicht in de weg naar resultaatsverbetering. Bij voorkeur dient de benodigde expertise lokaal gezocht te worden, uiteraard met ondersteuning en begeleiding van (externe) deskundigen daar waar nodig. Met het oog op het opbouwen van lokale expertise op termijn is het daarnaast van belang zoveel mogelijk lokale professionals in het veld bij de verschillende acties te betrekken met als doel gericht bij te dragen aan deskundigheidsbevordering van deze professionals. Voor de betrokkenen zou daarvoor ruimte en tijd beschikbaar moeten komen.

Vanwege het feit dat het Nederlands op de Beneden- en Bovenwindse eilanden een verschillende rol vervult, bestaat het volgende gedeelte van de samenvatting uit twee delen. Het eerste deel betreft het onderwijs en de rol van het Nederlands daarin op het eiland **Bonaire**, en kan in principe ook van toepassing zijn voor Aruba en Curaçao. Het tweede deel gaat over het Nederlands als versterkt vak op de Bovenwindse eilanden **Sint Eustatius** en **Saba** en is in principe ook toepasbaar voor Sint-Maarten.

Beleidsmatige adviezen/aanbevelingen naar aanleiding van het tweede deel van de adviesvraag: "[…] wat er, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als Vreemde Taal in Caribisch Nederland […]?"

Voor alle eilanden geldt dat de kwaliteit van de onderwijsresultaten van de kinderen niet alleen door kwalitatief goed onderwijsaanbod bepaald wordt, maar dat andere factoren ook nog een belangrijke rol spelen, zoals bijvoorbeeld de sociaal-maatschappelijke achtergrond en de financieel-economische situatie waarin kinderen opgroeien. Voor een succesvolle implementatie van dit advies zijn regelmatig overleg en nauwe samenwerking met de andere verantwoordelijke diensten en ministeries essentieel.

BONAIRE

De Taalunie adviseert om meteen vanaf groep 1 (bij voorkeur nog vroeger) in te zetten op zo veel mogelijk kwalitatief en passend taalaanbod Nederlands bij alle onderwijsactiviteiten, waardoor het meest recht wordt gedaan aan de rol van het Nederlands in/voor het onderwijs en de ontwikkeling van de kinderen. Gezien de functie van het Nederlands als toegangspoort naar kennisontwikkeling en het behalen van diploma's is het kind erbij gebaat uiteindelijk een zo hoog mogelijk niveau in het Nederlands te behalen. Om dit voor elkaar te kunnen krijgen, zet deze benadering in op zoveel mogelijk Nederlands taalcontact. In de praktijk komt het neer op een optimalisering van het huidige systeem waarbij het Nederlands[2] meteen vanaf groep 1 van het PO de taal van het onderwijs is en

[1] Een consortium van deskundigen ontwikkelde in 2012/13 in opdracht van OCW een algemeen referentiekader voor het Nederlands als vreemde taal in het Caribisch gebied. Zie ook pagina 11 van dit advies.

[2] Gezien het feit dat het Nederlands al tientallen jaren de onderwijstaal is geweest in de bovenbouw van het PO en in min of meer het gehele VO ligt het voor de hand om te kiezen voor handhaving en zelfs uitbreiding van het Nederlands als taal van het gehele onderwijs op Bonaire, in plaats van een keuze voor een van de

niet pas vanaf groep 5 en waarbij in alle onderwijsactiviteiten taalontwikkelend wordt lesgegeven. Voor leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben, zal een gedifferentieerde aanpak gehanteerd moeten worden.

Daarnaast zijn de kinderen gebaat bij voldoende mogelijkheden tot ontwikkeling van hun eigen Bonaireaanse identiteit. Het Papiaments is een belangrijk en onlosmakelijk onderdeel van de identiteit van het Bonaireaanse kind. Er dient dan ook onderzocht te worden welke rol het onderwijs hierbij kan en moet vervullen. Extra aandacht en inzet voor het behoud en de versterking van het Papiaments in en buiten de school als taal van de sociaal-maatschappelijke communicatie en uitdrukking van de eigen cultuur en identiteit is van groot belang. Daarnaast moeten de kinderen ook academische vaardigheden in het Papiaments kunnen ontwikkelen, te denken valt daarbij o.a. aan de ontwikkeling van denkvaardigheden (analyseren, redeneren, problemen oplossen e.d.) en daarover communiceren (discussiëren, presenteren e.d.).

Begrijpelijk, maar ten onrechte wordt op dit moment op de eilanden de status van de talen veelal afgemeten aan de tijd die eraan wordt besteed op school. Tijd en status zijn echter twee verschillende zaken. Vermeerdering van Nederlandstalig taalaanbod gebeurt niet om de taal een hogere status te geven, maar is simpelweg noodzakelijk vanwege het feit dat kinderen buiten school nauwelijks in aanraking komen met het Nederlands. In het Papiaments hebben ze hiervoor wel volop de gelegenheid. Om uiteindelijk ook academische vaardigheden in het Papiaments te verwerven zullen ze dus met relatief minder tijd toekomen, juist omdat het hun moedertaal is.

Het implementeren van bovenstaande aanpak betekent op de korte termijn een investering van middelen (financieel, personeel en administratief), maar zal op de (middel)lange termijn leiden tot duurzame kwaliteit van het onderwijs in en van het Nederlands op Bonaire. Voor het onderwijs van het Nederlands als vak geldt dat gekeken zal moeten worden naar een eigen specifieke leerlijn, die ondersteunend zal zijn voor het Nederlands als taal van het onderwijs, waarbij de bovengenoemde reeds ontwikkelde leerlijnen voor het NVT in het Caribisch gebied als uitgangspunt kunnen dienen.

Daarnaast moet de implementatie voldoende tijd en ruimte krijgen. Dat betekent dat, als men de implementatie een gerede kans van slagen wil bieden, OCW ervan moet uitgaan dat het een traject wordt, waarvoor een 'langere adem' vereist is. Om de consequenties van de implementatie van bovenstaande aanpak en de daaruit volgende actiepunten zo volledig en snel mogelijk te inventariseren en te identificeren (plan van aanpak), adviseert de Taalunie om op korte termijn twee kleine expertgroepen samen te stellen, een voor het Nederlands en een voor het Papiaments. Goede en maatschappelijk brede communicatie bij de voorbereiding en begeleiding van de implementatie is essentieel en zal de acceptatie vergroten en het proces vergemakkelijken.

SINT EUSTATIUS en SABA

De Taalunie ondersteunt het besluit van OCW om de adviezen en de bevindingen van het rapport van de commissie 'Haalbaarheidsonderzoek Instructietaal Sint Eustatius'[3] op te volgen. Voor Saba geldt min of meer hetzelfde als voor Sint Eustatius. Een intensievere samenwerking tussen Sint Eustatius en Saba (en Sint Maarten) in deze ligt voor de hand. Dit houdt in dat het Standaardengels

---

beide andere belangrijke talen in het Caribisch gebied, nl. Engels of Spaans, die overigens beide op de Benedenwindse eilanden ook de status van vreemde taal hebben.

[3] 'Haalbaarheidsonderzoek Instructietaal Sint Eustatius', Tineke Drenthe (voorzitter), Rose Mary Allen, Wim Meijnen, Gert Oostindie, Monica van Leeuwen-Laan (secretaris), juni 2014

de instructietaal wordt voor alle onderwijsvormen en dat het Nederlands (als vreemde taal) als versterkt vak wordt aangeboden.

Concrete aanbevelingen/richtlijnen voor de scholen ten behoeve van de mogelijke implementatie van de beleidsmatige keuzes naar aanleiding van het tweede deel van de adviesvraag: "[…] wat er, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als Vreemde Taal in Caribisch Nederland […]?"

BONAIRE

Met het oog op de voorgestelde aanpak is het voor de scholen van belang snel zicht te krijgen op eenmalige investeringen en investeringen van blijvende aard. Materialen en methodes voor alle onderwijsvakken zullen onderzocht en eventueel aangepast en/of aangevuld moeten worden, waarbij het streven is dat het uiteindelijke niveau even hoog ligt als in Europees Nederland. Op de Benedenwindse eilanden bestaan al methodes die toegespitst zijn op de Caribische en lokale context. Onderzocht dient te worden in hoeverre deze methodes bijdragen aan taalontwikkeling. Een inventarisatie van bestaande methodes voor alle vakken op de Benedenwindse eilanden is beslist zinvol. Het ligt voor de hand om dit ook tot een deel van de opdracht aan de hierboven genoemde expertgroep te maken. Een intensievere structurele samenwerking in combinatie met regelmatiger overleg op het gebied van onderwijs tussen de Benedenwindse eilanden is aan te bevelen.

Het taalbeleid van de scholen op Bonaire zal meer rekening moeten gaan houden met de verschillende rollen van het Papiaments en het Nederlands en zal voldoende waarborgen voor het bereiken van de onderwijsdoelstellingen moeten bieden. Gelet op de verschillende rollen van beide talen, waarbij Nederlands het middel tot kennisontwikkeling is en Papiaments de rol vervult van medium voor de maatschappelijke communicatie en de identiteitsontwikkeling, is het van belang om versterkt aandacht te hebben voor het behoud en versterking van het Papiaments in en buiten de school.

Door de specifieke rol van het Nederlands als de taal in en van het onderwijs vindt de verwerving van taalvaardigheid Nederlands door leerlingen op Bonaire in alle onderwijsvakken en -activiteiten plaats. Alle lesgevers zullen in voldoende mate toegerust moeten worden voor 'taalontwikkelend' lesgeven in zowel Nederlands als Papiaments. In principe kan met hetzelfde materiaal en methodes voor de (zaak)vakken gewerkt blijven worden. Wel moeten de lesgevers zich ervan bewust zijn dat een groot deel van die materialen voor Europees Nederlandse doelgroepen geschreven zijn, waardoor het taalaanbod ervan vaak niet aansluit op dat van de Bonaireaanse leerlingen. Er zal dus gericht gekeken moeten worden naar de kwaliteit en het niveau van het taalaanbod, dat door de lesgevers op een voor de Bonaireaanse leerlingen passend niveau aangeboden zal moeten worden.

Voor het Nederlands als vak geldt dat er een aparte leerlijn zal moeten komen die afwijkt van die van Sint Eustatius en Saba. De leerlijn Nederlands als vreemde taal zal zich op Bonaire immers meer oriënteren op functionele taalverwerving en taalgebruik in functie van de rol van het Nederlands als taal van het onderwijs, terwijl voor Sint Eustatius en Saba de leerlijn meer gericht is op taalverwerving NVT.

De Taalunie adviseert scholen mee te werken aan en zelfs versterkt in te zetten op deskundigheidsbevordering van alle lesgevers met zoveel mogelijk gebruikmaking en inzet van de lokale expertise en professionals, indien gewenst en nodig uiteraard ondersteund door externe

expertise. Als thema's valt daarbij te denken aan o.a.: Nederlands als vreemde (school)taal, de rol van het Papiaments in en buiten het onderwijs, taalontwikkelend leren/lesgeven in zowel Nederlands als Papiaments, academische vaardigheden in beide talen, eigen taalvaardigheid lesgevers, werken met het Caribisch-Nederlands referentiekader, evaluatie/toetsing taalvaardigheid leerlingen, werken met (semi-)authentiek materiaal en taaltaken, interactieve werkvormen, ontwikkeling/aanpassing lesmateriaal enz. Dit geldt zeker ook voor lesgevers uit Europees Nederland. Zij dienen goed te worden voorbereid, door (verplicht) een module 'NVT-didactiek' te volgen. Verder is een goede kennis van het Papiaments wenselijk.

De scholen zorgen voor goede communicatie en goede samenwerking tussen de ouders en de lesgevers. Structureel overleg tussen docenten Nederlands en vakdocenten is essentieel. Daarnaast is het wenselijk structuren te creëren voor meer Nederlands taalaanbod buiten de klas/school.

SINT EUSTATIUS en SABA

Voor het onderwijs van het Nederlands als vreemde taal als versterkt vak zal gekeken moeten worden naar een eigen leerlijn. Bij voorkeur wordt zo vroeg mogelijk gestart met het aanbod NVT, indien mogelijk al voorschools en zeker ook buitenschools.

Ook voor Sint Eustatius en Saba geldt dat de ondersteuning van de professionalisering van de lesgevers van groot belang is, waarbij de inzet van lokale deskundigheid en lesgevers met eventuele aanvulling van externe expertise gewenst. Thema's waaraan men zou kunnen denken zijn: NVT-didactiek, werken met de leerlijnen NVT als versterkt vak, eigen taalvaardigheid Nederlands van de taaldocenten, taalontwikkelend leren/lesgeven in zowel Nederlands als Engels, ontwikkeling en aanpassing lesmateriaal, interactieve didactische werkvormen, werken met eigen en semi-authentiek materiaal, evaluatie en toetsing taalvaardigheid leerlingen, zaakvakgericht taalonderwijs enz.

Belangrijke aandachtspunten voor Caribisch Nederland

- Bij alles wat ondernomen wordt, dient het belang van de leerlingen in Caribisch Nederland voorop te staan;
- Een kind moet zich goed voelen en in een veilige omgeving kunnen opgroeien;
- Voor succesvol onderwijs spelen nog andere factoren een belangrijke rol, nl. de sociaal-maatschappelijke achtergrond en de financieel-economische situatie waarin een kind opgroeit;
- Overleg en samenwerking met de andere verantwoordelijke diensten en ministeries is essentieel;
- Een intensievere structurele samenwerking en regelmatiger overleg op het gebied van onderwijs tussen de Beneden- en Bovenwindse eilanden is wenselijk;
- Het Nederlands in Caribisch Nederland is en blijft een vreemde taal;
- Het is wenselijk om vanaf het begin de ouders erbij te betrekken; ouders dienen inzicht en overzicht te krijgen van wat goed is voor hun kinderen en waarom dat zo is;
- Het verdient de voorkeur om zo vroeg mogelijk met het Nederlands te beginnen. Indien mogelijk al voorschools;
- De leerlingen komen idealiter ook buiten de formele lessituatie in contact met het Nederlands; hiervoor moet onderzocht worden welke activiteiten passen in de Caribisch-Nederlandse context;
- Een duurzame oplossing voor een adequaat aanbod van onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland is een kwestie van 'lange(re) adem';

- Het is van belang dat OCW in samenspraak met alle stakeholders in Caribisch Nederland knopen doorhakt en een duidelijke visie op het onderwijs in Caribisch Nederland presenteert, zodat de richting kan worden bepaald en activiteiten makkelijker gecoördineerd kunnen worden.

Samenvatting adviezen en belangrijkste aanbevelingen voor Caribisch Nederland

1. Voor Bonaire wordt gekozen voor een aanpak waarbij het Nederlands vanaf groep 1 van het PO (bij voorkeur al eerder) de taal van het onderwijs is met versterkte aandacht voor het behoud en versterking van het Papiaments in en buiten de school. Het Nederlands heeft hierbij de functie van toegangspoort naar (kennis)ontwikkeling en bereidt voor op het behalen van een diploma. Het Papiaments heeft de functie van identiteitsvormende factor in sociaal, cultureel en maatschappelijk opzicht;
2. Voor een inventarisatie van de consequenties van de implementatie van bovenstaande aanpak op Bonaire en van de daaruit voortvloeiende actiepunten adviseert de Taalunie om op zo kort mogelijke termijn twee expertgroepen in te stellen;
3. Voor Sint Eustatius ondersteunt de Taalunie het besluit van OCW om de adviezen van de commissie van het haalbaarheidsonderzoek te volgen, waarbij het Standaardengels de instructietaal wordt en het Nederlands als versterkt vak wordt aangeboden. Op Saba was het Engels al de instructietaal en wordt het Nederlands als vak aangeboden;
4. Taalbeheersing is fundamenteel voor alle onderwijsactiviteiten; als de taalproblematiek niet opgelost kan worden, zullen alle andere interventies in het onderwijs ook onvoldoende resultaat genereren. Het is dan ook van groot belang dat de hoogste prioriteit wordt gegeven aan de taalproblematiek. Daarom moet duidelijk worden aangegeven welke zaken minder hoog op de prioriteitenlijst komen te staan;
5. Uitvoering van onderzoek naar de consequenties van de invoering van de aanpak op Bonaire;
6. Voor Caribisch Nederland vormen de niveaus B1 en B2 de beste grondslag voor een beschrijving van het gewenste beheersingsniveau van het Nederlands voor de verschillende schoolvormen:
    a. Een leerling van het beroepsonderwijs beheerst aan het eind van de opleiding het Nederlands op het niveau B1;
    b. Een leerling van havo en vwo beheerst het Nederlands op het niveau B2;
    c. Voor leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben, zal een gedifferentieerde aanpak gehanteerd moeten worden;
7. Versterkte investering in deskundigheidsbevordering van lesgevers;
8. Goed voorbereide communicatie naar het onderwijsveld en de eilanden;
9. Voldoende ruimte en aandacht voor creëren en behouden van draagvlak.

Advies 'Nederlands in Caribisch Nederland'

naar aanleiding van de adviesvraag d.d. 11 maart 2014 van OCW aan de Taalunie ten aanzien van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland

Aanleiding

Sinds 10 oktober 2010 maken de Caribische eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba als bijzondere gemeenten deel uit van Nederland. Samen vormen zij Caribisch Nederland. Dit houdt in dat de Nederlandse minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) sinds 10 oktober 2010 verantwoordelijk is voor het onderwijsbeleid op de eilanden en dat daarmee het onderwijs op de eilanden onder de Nederlandse onderwijswet- en regelgeving valt. In het kader hiervan bestaat het voornemen om alle leerlingen op de BES-eilanden op passende wijze in de beheersing van het Nederlands te scholen. Vanuit het beleid ligt de nadruk met name op het aanbod, de einddoelen en de methode. Hierbij vertrekt men vanuit het perspectief van een onderwijsbeleidsorganisatie en slechts in beperkte mate vanuit het perspectief van de kernactiviteiten van onderwijs: leerlingen die leren en leraren die hen daarbij ondersteunen. Tegelijkertijd erkent het ministerie van OCW dat het Nederlands (en het onderwijs ervan) in Caribisch Nederland de status van een vreemde taal heeft. Deze erkenning heeft consequenties voor het aanbod, de vorm en de evaluatie (toetsing) van het onderwijs van en in het Nederlands op de eilanden. Daar de Taalunie over ruime ervaring en expertise op het gebied van het Nederlands als Vreemde Taal (NVT) beschikt, is zij door OCW en RCN al meermaals gevraagd naar haar standpunt ten aanzien van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland.

De Taalunie[4] is een intergouvernementele beleidsorganisatie die uit de aard van haar werking goede voeling heeft met de onderwijspraktijk(en) van het Nederlands buiten het Nederlandstalige gebied, het Nederlands als vreemde taal (NVT), en die zich ontwikkeld heeft tot een organisatie waar kennis, expertise en (praktijk)ervaringen met betrekking tot het NVT-onderwijs bij elkaar komen. In dit advies wordt 'met een NVT-bril op' vanuit onderwijskundige en (vak)inhoudelijke invalshoeken naar de thematiek van de adviesvragen (zie hieronder) gekeken. Bij de beantwoording van die adviesvragen staan de belangen van leerlingen en leraren voorop.

Adviesvraag

Gelet op het besluit om de referentieniveaus Nederlandse taal (en rekenen) met ingang van het schooljaar 2014-2015 voor Caribisch Nederland in werking te laten treden (in eerste instantie alleen in VO), de nieuwe inzichten over lesmethoden en de verschillen tussen de eilanden heeft de Staatssecretaris de Taalunie gevraagd om een advies over:

1) de vraag hoe om te gaan met het referentiekader voor de Nederlandse taal en rekenen in Caribisch Nederland, rekening houdende met het feit dat het Nederlands daar een vreemde taal is;
2) wat, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als Vreemde Taal in Caribisch Nederland.

Uitgangspunten

In dit advies is rekening gehouden met de volgende aandachtspunten:

- De eilanden verschillen sterk van elkaar, niet alleen qua taalsituatie, maar ook qua cultuur en bevolkingsgrootte;

[4] www.taalunie.org

- Op elk eiland is een zogenaamde taalwerkgroep opgericht met als doel samenwerking en afstemming van taalbeleid te bevorderen tussen de scholen en instellingen op het eiland;
- Sedert 10-10-2010 zijn er voor de docenten op de eilanden diverse scholingsacties ingezet. Er moet daarom rekening worden gehouden met de belastbaarheid van de docenten;
- Scholen op de eilanden hebben moeite met het aantrekken en vasthouden van voldoende vakbekwame leraren. Veel docenten komen niet uit Caribisch Nederland. Voor bijna alle docenten is het Nederlands een vreemde taal, waarin ze zelf (moeten) worden bijgeschoold;
- Op het eiland Sint Eustatius is in de eerste helft van 2014 een haalbaarheidsonderzoek[5] uitgevoerd naar scenario's voor eventuele wijzigingen van het instructietaalregime. Daarin zijn enkele opties onderzocht voor het toekomstige instructietaalbeleid. Inmiddels is het onderzoek afgerond, met als hoofdaanbeveling een overstap naar het Standaardengels als enige instructietaal en met het Nederlands als sterke vreemde taal. OCW heeft besloten dit advies te volgen;
- OCW hecht belang aan samenwerking met en het delen van kennis tussen de scholen in de landen Curaçao, Aruba en Sint Maarten én de scholen in Caribisch Nederland.

Dit advies richt zich in eerste instantie op het onderwijs(aanbod) Nederlands op de drie eilanden van Caribisch Nederland. Het Nederlands speelt op de drie eilanden een zeer verschillende rol. In dit advies wordt een duidelijk verschil gemaakt tussen de twee Bovenwindse eilanden (Saba en Sint Eustatius) en het Benedenwindse eiland Bonaire. Voor de Bovenwindse eilanden zal dit advies zich beperken tot het onderwijs Nederlands als vak en worden de andere (zaak)vakken min of meer buiten beschouwing gelaten. In het geval van Bonaire ligt dat anders.

Voor Bonaire geldt dat het Nederlands in het onderwijs nog een andere functie vervult: het Nederlands is daar naast vak ook het medium om onderwijs te kunnen volgen. Een goede beheersing van het Nederlands moet derhalve gezien worden als een basisvoorwaarde om succesvol te zijn in het onderwijs. Het is dan ook voor Bonaire niet goed mogelijk om het onderwijs Nederlands te scheiden van alle andere onderwijsactiviteiten. Het gevraagde advies omtrent wat er verder nodig is om te komen tot een passend onderwijsaanbod Nederlands zal daar dan ook een andere invulling dienen te krijgen, waarbij ook extra aandacht zal worden gevraagd voor het behoud en de versterking van het Papiaments in en buiten de school.

In het voorjaar van 2014 heeft een onderzoekscommissie in opdracht van OCW een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de instructietaal[6] op Sint Eustatius. De commissie spreekt een duidelijke voorkeur uit voor het Standaardengels als instructietaal met het Nederlands als sterke/versterkte vreemde taal. In haar rapport worden alle consequenties hiervan (financieel, personeel, administratief e.d.) uitvoerig belicht en beschreven. De Taalunie onderschrijft in grote lijnen deze uitkomsten en de voorgestelde oplossingen voor Sint Eustatius. Het opvolgen van de aanbevelingen en adviezen van het haalbaarheidsonderzoek biedt goede kansen om te komen tot een adequaat aanbod Nederlands op Sint Eustatius.

---

[5] "Haalbaarheidsonderzoek Instructietaal Sint Eustatius", Tineke Drenthe (voorzitter), Rose Mary Allen, Wim Meijnen, Gert Oostindie, Monica van Leeuwen-Laan (secretaris), juni 2014

[6] "Haalbaarheidsonderzoek Instructietaal Sint Eustatius"

Situering van het Nederlands als vreemde taal (NVT)
De officiële erkenning[7] dat het Nederlands (en het onderwijs ervan) in Caribisch Nederland de status heeft van een vreemde taal, heeft een aantal consequenties en implicaties voor het aanbod, de vorm en de evaluatie (toetsing/certificering) van het onderwijs.

Het Nederlands dat voor en door anderstaligen **buiten** het Nederlandstalig gebied wordt onderwezen, geleerd en gebruikt, noemt men doorgaans 'Nederlands als vreemde taal' (NVT). Dit in tegenstelling tot het Nederlands als eerste taal (NT1/moedertaalsprekers) en het Nederlands als tweede taal (NT2/anderstaligen) die beide **binnen** het Nederlandstalig gebied onderwezen, geleerd en gebruikt worden.

Het Nederlands als vreemde taal wint aan belangstelling in het buitenland. Naast de gestage groei van de universitaire neerlandistiek extra muros is er buiten het Nederlandse taalgebied ook een groeiende belangstelling voor het niet-universitaire onderwijs Nederlands. Dit geldt met name voor de aangrenzende taalgebieden (de Franse departementen Nord-Pas de Calais, Franstalig België en de Duitse deelstaten Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen). Enkele cijfers ter illustratie:

- Wereldwijd studeren ongeveer 15.000 studenten Nederlands aan buitenlandse universiteiten (700 docenten) verspreid over 40 landen;
- Meer dan 400.000 scholieren van alle schoolvormen krijgen van ongeveer 7.000 docenten onderwijs Nederlands op scholen in het buitenland (hoogste concentratie in aangrenzende taalgebieden).

Het Nederlands als vreemde taal (NVT) wordt in diverse anders- en soms zelfs meertalige contexten aangeboden. Zijn dezelfde ervaringen, materialen, didactische werkvormen, (na-)scholingen en evaluatievormen van en voor het NVT-veld in een bepaald gebied zonder meer te gebruiken voor de ondersteuning en aanpak van het NVT om het even elders buiten het Nederlandstalig gebied? Ervaringen in de praktijk en studies doen vermoeden van niet. NVT is nooit overal gelijkvormig en/of gelijkaardig. Een van de wezenlijke kenmerken van NVT is dat aard en vorm per gebied en context verschillen. Het NVT kent dus meerdere vormen en varianten. In de aangrenzende taalgebieden, waar verschillende talen en culturen met elkaar in aanraking komen, maken meertaligheid en interculturaliteit deel uit van de alledaagse praktijk. Hier is sprake van het Nederlands als buurtaal (NBT) dat sterk beïnvloed wordt door de nabijheid van het doeltaalgebied. Het Nederlands – en daarmee ook het onderwijs Nederlands als vreemde taal - ontwikkelt en profileert zich hier in een meertalige en interculturele omgeving: het staat in een sterke onderlinge wisselwerking met de respectieve buurtalen (Duits en Frans) en bijbehorende culturen. In gebieden die verder van het Nederlands taalgebied liggen (bijv. Polen, VS, China of Indonesië) is de wisselwerking tussen het NVT en de respectieve omgevingstaal minder intens en richt het cultuuronderwijs zich meer op 'kennis van land en volk' van het Nederlandse taalgebied in vergelijking met de eigen cultuur.

Zo heeft ook het Nederlands als vreemde taal in het Caribisch Gebied (NVTiC) specifieke kenmerken en eigenschappen. In Caribisch Nederland, maar ook op Aruba, Curaçao en St. Maarten, wordt het Nederlands sinds kort officieel als NVT erkend. Op de Benedenwindse eilanden is het Nederlands vaak de taal van het onderwijs, terwijl het tegelijkertijd voor het overgrote deel van de leerlingen (en lesgevers) een vreemde taal is. Aangezien men op de eilanden in principe streeft naar aansluiting op het Nederlands vervolgonderwijs, is een van de knelpunten in het onderwijs op de

[7] Zie o.a. de Kamerbrief over voortgang van de onderwijsagenda Caribisch Nederland van 3 maart 2014

Caribische eilanden dan ook dat leerlingen – en vaak ook lesgevers – het Nederlands onvoldoende beheersen. Voor Eustatius en Saba is op basis van de uitkomsten van het reeds eerder genoemde haalbaarheidsonderzoek gekozen voor het Standaardengels als instructietaal en het Nederlands (als vreemde taal) als versterkt vak. Op Sint Maarten voert het Engels als omgevings- en instructietaal de bovenhand.

Hoe groot de diversiteit ook moge zijn, in elk van deze contexten staat de rol van de lesgever centraal. Het zijn immers de kwaliteit van de interactie tussen de lesgever en de leerder, en de mate waarin de docent optimale leerkansen voor de NVT-leerder creëert, die het rendement van het onderwijs Nederlands (en niet alleen als vreemde taal) in grote mate bepalen. Onderwijskundig vakmanschap en goede taalvaardigheid in het Nederlands zijn in dit verband sleutelbegrippen.

De (meer)talige onderwijscontext Caribisch Nederland
De talige situatie op de drie eilanden is zeer verschillend. Dit geldt met name voor de functie van de taal in het onderwijs. Het gaat in totaal om ongeveer 21 scholen van verschillende onderwijstypen met gezamenlijk rond de 4.250 leerlingen. Ongeveer 350 leraren nemen het onderwijs voor hun rekening.

Op geen van de drie eilanden van Caribisch Nederland is het Nederlands de eerste taal van de overgrote meerderheid van scholieren en docenten. Op Bonaire is het Papiaments de eerste taal, op Sint Eustatius en Saba het Engels. Het aantal gebruikers van het Nederlands als eerste taal (NT1) blijft op alle eilanden onder de 10%. Leerlingen en leraren komen buiten de formele lessituatie weinig of niet in aanraking met het Nederlands. Een groot deel van de leraren is niet-moedertaalspreker van het Nederlands en beheerst het Nederlands als een vreemde taal. Uit contacten met het veld blijkt dat velen het gevoel hebben dat ze niet over de juiste taalvaardigheid Nederlands beschikken om adequaat in het Nederlands les te kunnen geven. Bijkomend verschijnsel is dat steeds meer inwijkelingen met Engels, Spaans en in mindere mate Portugees als moedertaal zich in Caribisch Nederland vestigen.

Kortom, een van de grote knelpunten in het onderwijs op de Caribische eilanden is de veelal ontoereikende kennis van het Nederlands doordat het Nederlands voor het overgrote deel van de leerlingen en lesgevers een vreemde taal is. De gebruikte methodes en didactiek gaan echter veelal uit van een moedertaalsituatie, waarbij de doeltaal Nederlands tegelijkertijd ook de standaard- en omgevingstaal is. De leerders in een moedertaalomgeving (zowel NT1 als NT2) worden ook buiten de formele lessituaties geconfronteerd met het Nederlands en krijgen op die manier veel natuurlijke input. De contexten en kaders die in het NT1- en NT2-onderwijs gebruikt worden, komen uit de directe Nederlandse omgeving en zijn daardoor voor de leerders herkenbaar en relevant. Voor het onderwijs Nederlands in een moedertaalomgeving bestaan veel materialen en de lesgevers kunnen gebruik maken van (semi-)authentieke materialen en contexten. Lesgevers zijn vaak (maar niet altijd) zelf moedertaalsprekers van de doeltaal Nederlands.

In een NVT-omgeving is dat allemaal niet het geval. De doeltaal is hier niet de omgevingstaal, er is weinig/geen natuurlijke input, de in NT1/NT2-methodes gebruikte contexten en kaders sluiten niet aan bij de eigen omgeving. Er bestaat weinig/geen specifiek materiaal voor NVT, inzet en gebruik van (semi-)authentiek materiaal liggen niet voor de hand en de lesgevers zijn vaak zelf geen moedertaalsprekers van het Nederlands en hun kennis van de taal is van wisselende kwaliteit.
Tegen deze achtergrond dient het onderwijs in en van het Nederlands in het Caribisch gebied voornamelijk vanuit een NVT-oogpunt, wellicht met inachtneming van enkele aspecten van NT2, benaderd te worden.

Reactie/antwoord op het eerste deel van de adviesvraag: "(…) hoe om te gaan met het referentiekader voor de Nederlandse taal en rekenen in Caribisch Nederland, rekening houdende met het feit dat het Nederlands daar een vreemde taal is; (…)?"

Referentiekader Nederlandse taal (en rekenen) versus ERK
In Nederland heeft de bevoegde overheid ervoor gekozen om de streefniveaus van het referentiekader Nederlandse taal (en rekenen) met ingang van het schooljaar 2014-2015 (in eerste instantie alleen in VO) voor Caribisch Nederland in werking te laten treden.

Gezien het feit dat er in Caribisch Nederland officieel en formeel sprake is van het Nederlands als vreemde taal, verdient het de aanbeveling om daarbij ook gericht naar het Gemeenschappelijk Europees Referentiekader voor het leren, onderwijzen en beoordelen van Vreemde Talen (ERK) te kijken. De eindtermen voor vreemde talen (Engels, Frans of Duits) in het Nederlandse voortgezet onderwijs zijn immers gekoppeld aan het ERK. Het referentiekader Nederlandse taal (en rekenen) is een nationaal kader voor de Nederlandse onderwijscontext (NT1 en NT2). Het ERK is een internationaal (Europees) kader voor het leren, onderwijzen en beoordelen van moderne vreemde talen (dus ook NVT).

Daarmee dient zich de vraag aan of dit Nederlandse referentiekader wel bruikbaar zal zijn in de Caribisch Nederlandse onderwijscontext. Een eerste aanzet tot het beantwoorden van deze vraag ligt besloten in de vraagstelling van OCW: "(…) rekening houdende met het feit dat het Nederlands daar (CN) een vreemde taal is (…)".

Het antwoord luidt: ja, het Nederlandse referentiekader is bruikbaar voor Caribisch Nederland, wanneer rekening wordt gehouden met het feit dat Nederlands in Caribisch Nederland een vreemde taal is. Dit houdt in dat het Nederlandse referentiekader **niet** één op één toepasbaar is op de verschillende onderwijscontexten binnen Caribisch Nederland. Binnen het Nederlandse referentiekader zal dientengevolge een Caribisch-Nederlands traject ontwikkeld moeten worden waarbij rekening gehouden wordt met de specifieke onderwijscontexten in Caribisch Nederland zonder daarbij afbreuk te doen aan het uiteindelijke gewenste en vereiste niveau.

Caribisch-Nederlands traject binnen het Nederlands referentiekader
Uitgaande van het Nederlandse referentiekader zal er als het ware een Caribisch-Nederlands traject binnen het Nederlands referentiekader moeten komen, waarbij voor het Nederlands ook gericht gekeken wordt naar het Europees Referentiekader (ERK). De 4 referentieniveaus van het referentiekader Nederlandse taal en bijbehorende tussendoelen moeten nauwkeurig worden bekeken tegen de achtergrond van de verschillende onderwijscontexten in Caribisch Nederland. De niveaus, de *can-do-statements* en de daaruit voortvloeiende leerlijnen/eindtermen zullen moeten worden toegesneden op de verschillende Caribisch-Nederlandse onderwijscontexten. Zo zullen de tussendoelen op een ander moment in het traject naar de verschillende referentieniveaus toe gepositioneerd en bereikt worden. Verder houdt dat in dat de *can-do-statements* meer zullen worden toegespitst op de status van het Nederlands als vreemde taal op alle eilanden en de rol van het Nederlands als taal van het onderwijs op Bonaire.

Dit impliceert ook dat in Caribisch Nederland voor het vak Nederlands specifiek op de verschillende onderwijscontexten toegespitste evaluaties en toetsen zullen moeten worden ontwikkeld, dat wil zeggen: andere dan de Nederlandse toetsen en examens. De inspectie zal bij haar beoordeling van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland rekening moeten houden met het specifieke traject voor CN, met name op de punten leerstofaanbod en taal waarin het onderwijs wordt

gegeven. De manier van toezicht zal moeten uitgaan van het Caribisch-Nederlandse traject binnen het Nederlandse referentiekader, waarbij ervan uitgegaan wordt dat de nagestreefde eindniveaus gelijkwaardig zijn aan die van Europees Nederland.

In het verdere verloop van dit advies zullen enkele aandachtspunten en eventuele opties worden toegelicht. Welke implicaties en consequenties het creëren van een adequaat aanbod van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland in concreto heeft, zal later in dit advies uitgebreider aan bod komen, wanneer een reactie/antwoord wordt gegeven op het tweede deel van de adviesvraag, nl. "(…) wat er, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als Vreemde Taal in Caribisch Nederland."

Een methode Nederlands als vreemde taal (NVT) voor het Caribisch gebied?
Zoals eerder gesteld is een van de grote knelpunten in het onderwijs in Caribisch Nederland (en op de andere Caribische eilanden: Aruba, Curaçao en Sint Maarten) de veelal ontoereikende kennis van het Nederlands doordat Nederlands voor het overgrote deel van de leerlingen een vreemde taal is. De gebruikte methodes en didactiek gaan echter meestal uit van een moedertaalsituatie. Het ministerie van OCW verleende daarom in 2012 een consortium van deskundigen opdracht tot het ontwikkelen van hulpmiddelen voor het onderwijs in en van het Nederlands als vreemde taal. In dat kader is in mei 2013 in samenwerking met de Taalunie een conferentie Nederlands als Vreemde Taal in het Caribisch gebied georganiseerd. Daaruit kwam duidelijk naar voren dat er een grote behoefte bestaat aan specifiek materiaal en aangepaste didactische werkvormen voor het Nederlands als vreemde taal in het Caribisch gebied.

Het consortium ontwikkelde een algemeen referentiekader voor het Nederlands in het Caribisch gebied en daaraan gekoppelde complementair didactische overbruggingsprogramma's (CDO's) voor toepassing in het primair onderwijs en de eerste twee leerjaren van het voortgezet onderwijs. Deze CDO's zijn bedoeld als instrumenten voor het beoordelen van methodes en lesmaterialen die op dit moment in Caribisch Nederland voor het onderwijs Nederlands worden ingezet. In de CDO's worden tips en adviezen gegeven over hoe men het in gebruik zijnde lesmateriaal zou kunnen aanpassen aan de eigen specifieke context. Interessant zijn met name de leerlijnen die in de CDO's voor de verschillende leerjaren gepresenteerd worden.

Deze leerlijnen zijn gebaseerd op het bovengenoemde algemeen referentiekader voor het Nederlands in het Caribisch gebied dat, analoog aan het referentiekader Nederlandse taal (en rekenen), uitgaat van vier streefniveaus: NVTiC 1, 2, 3 en 4. Per streefniveau worden de vijf vaardigheidsdomeinen (luisteren, lezen, gesprekken voeren, spreken en schrijven) door middel van can-do-statements, taakbeschrijvingen, prestatiebeschrijvingen e.d. nauwkeurig beschreven. Woordenschat en woord-/zinsbouw worden als ondersteunende domeinen beschouwd. Aandachtspunt is dat bij de samenstelling van dit referentiekader, de leerlijnen en de CDO's voornamelijk de Papiamentstalige context als uitgangspunt genomen is. De Bovenwindse eilanden hebben om die reden de CDO's en de onderliggende leerlijnen als niet toepasbaar binnen hun eigen context ervaren.

Raamwerk & maatwerk
Juist vanwege de verschillen in de taalsituatie en onderwijscontexten blijkt maatwerk per eiland zonder meer noodzakelijk. Daarenboven is het voor de specifieke onderwijscontexten in Caribisch Nederland **niet zinvol** om een lesmethode Nederlands in de gangbare zin (= nieuwe didactiek gepresenteerd in lesboeken) te ontwikkelen, aangezien te verwachten valt dat deze niet zal aansluiten bij de gevoelde behoeften. Op Bonaire vindt taalverwerving plaats in het gehele

onderwijs, dus niet alleen in het vak Nederlands, terwijl op Sint Eustatius en Saba de taalverwerving bijna exclusief binnen het vak Nederlands gebeurt. Een duurzamere oplossing lijkt, zeker gezien de kleinschalige Caribische context, het aanreiken van een raamwerk voor lesgevers, die vervolgens zelf (inhoudelijke) invulling kunnen geven aan de leerlijnen binnen dat raamwerk, uiteraard met ondersteuning en onder begeleiding van externe deskundigen. Enkele bijkomende voordelen zijn:

- Inzet en gebruikmaking van eventueel aanwezige expertise ter plekke;
- Verdere uitbouw van expertise en professionalisering van de lesgevers ter plekke;
- Breder draagvlak voor programma;
- Onderwijs Nederlands inhoudelijk en contextueel toegesneden op de specifieke situaties en onderwijspraktijken van de verschillende eilanden;
- De per eiland ontwikkelde syllabi zijn met relatief lage kosten en eenvoudig te actualiseren.

Ofschoon de lesgevers de door voornoemd consortium ontwikkelde leerlijnen als nog te weinig concreet en te abstract ervaren, vormen deze een goede basis voor een dergelijk raamwerk, waarvoor aan de eilanden aangepaste kerndoelen ontwikkeld zouden moeten worden. Ondanks het feit dat de leerlijnen sterk leunen op het Nederlandse referentiekader Taal & Rekenen bieden ze een goede en degelijke basis. Er is namelijk heel duidelijk rekening gehouden met de realiteit dat het Nederlands in Caribisch Nederland een vreemde taal is en dat de onderwijscontexten per eiland verschillen. Toch moet men ervoor waken de leerlijnen te strikt en rigoureus te hanteren. Men dient zich te allen tijde ervan bewust te zijn/te blijven dat het onderwijs in Caribisch Nederlands zich niet in een Nederlandse context maar een NVT-context situeert. Het verdient aanbeveling rekening te houden met het Europees Referentiekader, bijvoorbeeld door simpelweg de eindtermen en tussendoelen voor het Nederlands (op termijn) te koppelen aan de ERK-niveaus.

Toetsing en evaluatie

De constatering dat het Nederlands in Caribisch Nederland (zoals ook op de andere 3 eilanden) een vreemde taal is, heeft uiteraard ook consequenties voor tussentijdse toetsing en evaluatie van het onderwijs Nederlands. Nederlandse toetsen zijn niet automatisch bruikbaar; er moet gekeken worden naar toetsen die specifiek toegespitst zijn op de context en situatie van de eilanden van Caribisch Nederland en de taalgebruiksdoelstellingen van de leerlingen. Wat willen en/of moeten zij uiteindelijk doen met het Nederlands? In dit kader zou er bijvoorbeeld naar de profielen van het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal[8] gekeken kunnen worden. Het CNaVT ontwikkelt examens Nederlands als Vreemde Taal (niet te verwarren met NT2) en stelt een toetsenbank samen voor leerkrachten Nederlands over de hele wereld. Het certificaat voldoet aan de eisen die worden gesteld in het kader van het Europese raamwerk voor vreemdetaaltoetsing (ERK) en komt tegemoet aan de behoeften van de doelgroep. Buitenlandse leerders kunnen examens afleggen op toeristisch/informeel, maatschappelijk, professioneel of academisch vlak. Op deze wijze sluiten de certificaten goed aan op een beroep of (vervolg)opleiding in Nederland.

Bij alles wat er gedaan en gepland wordt voor het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland dienen de belangen van de kinderen/leerlingen voorop te staan. Een deel van de leerlingen opteert uiteindelijk voor een vervolgopleiding in Nederland. Dit rechtvaardigt de vraag of het hele programma op die groep moet worden afgestemd of dat eerder moet worden gezocht naar

[8] Het Certificaat Nederlands als Vreemde Taal (CNaVT) is een internationaal erkend certificaat voor personen die buiten het Nederlandse taalgebied Nederlands leren (www.cnavt.org)

specifieke begeleiding voor deze leerlingen? Moet er niet ook rekening gehouden worden met die leerlingen die opteren voor een Engels- of Spaanstalige vervolgopleiding?

Deskundigheidsbevordering lesgevers

Het welslagen van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland valt of staat met de kwaliteit van de lesgevers en daarom is professionalisering noodzakelijk. Alle acties met betrekking tot de implementatie van de voorgestelde aanpak in dit advies, waaronder ook professionalisering, vereisen een gedegen kennis van de specifieke lokale situatie en inzicht in de weg naar resultaatsverbetering. Bij voorkeur dient de benodigde expertise lokaal gezocht te worden, uiteraard met ondersteuning en begeleiding van (externe) deskundigen daar waar nodig. Met het oog op het opbouwen van lokale expertise op termijn is het daarnaast van belang zoveel mogelijk lokale professionals in het veld bij de verschillende acties te betrekken met als doel gericht bij te dragen aan deskundigheidsbevordering van deze professionals. Voor de betrokkenen zou daarvoor ruimte en tijd beschikbaar moeten komen. Bij voorkeur dienen ze zoveel mogelijk te worden ingezet:

- Bij de eventuele herbewerking van de eerder genoemde leerlijnen voor het Nederlands in het Caribisch gebied, toegespitst op de eigen specifieke context;
- Bij de formulering van nieuwe kerndoelen Nederlands per eiland, rekening houdend met de verschillende rol van het Nederlands op Bonaire, Sint Eustatius en Saba;
- Bij de eventuele invulling van de leerlijnen en de eventuele ontwikkeling van beoordelingsmodellen.

Onder de lesgevers leeft het beeld dat deze werkzaamheden zo specifiek en specialistisch zijn dat ze niet door (een deel van) hen zelf gedaan zouden kunnen worden. Dit leidt tot een zekere terughoudendheid aan hun kant om zich hiervoor te engageren. Het spreekt vanzelf dat, indien ervoor gekozen wordt lokale lesgevers in te zetten voor de verdere ontwikkeling, dit dient te geschieden met ondersteuning en onder begeleiding van externe deskundigen en coaches. Bovendien dienen de lesgevers op de een of andere manier hiervoor tijd en ruimte te krijgen.

Uit verslagen en notities komt naar voren dat de eigen taalvaardigheid van het Nederlands door veel lesgevers vaak als niet voldoende wordt ervaren. Als dat inderdaad het geval is, dan zal in de verbetering daarvan versterkt geïnvesteerd moeten worden, bij voorkeur in combinatie met methodisch-didactische competenties. De terughoudendheid van de lesgevers om actief deel te nemen aan de verdere ontwikkeling en invulling van de leerlijnen is voor een deel te verklaren door hun eigen onzekerheid wat het Nederlands betreft. De hoge werkdruk speelt hier zeker ook een rol. Idealiter zou men uiteindelijk moeten komen tot een eigen syllabus, gebaseerd op de NVTiC-leerlijn voor Caribisch Nederland, met specifieke contexten, inhouden en werkvormen per eiland.

Op relatief korte termijn moet het volgende gebeuren:
- Leerlijnen vaststellen;
- Didactische mogelijkheden[9] inventariseren en onderzoeken;

[9] Het loont het de moeite, zeker in het geval van Bonaire, om ook gericht te kijken naar de principes, werkvormen en technieken van Content and Language Integrated Learning (CLIL) zonder dat men definitief moet kiezen voor twee- of meertalig onderwijs. Het basisprincipe van meertalig onderwijs is het consequente gebruik van de doeltaal voor zaakvakken. De leerkracht draagt vakinhoud over in de doeltaal en probeert daarbij zo min mogelijk terug te vallen op de schooltaal.

– Competentieprofiel voor lesgevers in de verschillende onderwijsvormen vaststellen: wat moet een lesgever kennen en kunnen (methodisch-didactisch en qua eigen taalvaardigheid) in deze specifieke onderwijssituatie.

Vanuit de leerlijnen, de didactische mogelijkheden en het competentieprofiel dient de deskundigheidsbevordering te worden ontwikkeld en uitgevoerd.

Randvoorwaarden
In principe zou al het bovenstaande haalbaar moeten zijn, mits er aan bepaalde eisen en randvoorwaarden wordt voldaan. Zo moet er voldoende tijd vrijgemaakt worden voor de ontwikkelaars (lesgevers plus externe ondersteuners) om voldoende aangepast en aanvullend materiaal te produceren om de leerlijn(en) met tussendoelen van inhouden te voorzien. De inhouden moeten beantwoorden aan de respectieve contexten en taalachtergronden binnen Caribisch Nederland. Het zal een proces van langere adem zijn, waarschijnlijk in de vorm van ‘ontwikkelend implementeren’. Per leerjaar moet minimaal worden gerekend op 1 jaar voor ontwikkeling, pilotering, aanpassing en uiteindelijke implementatie.

Conclusies eerste deel advies

Samenvattend mag ervan uitgegaan worden dat het Nederlandse referentiekader voor Taal & Rekenen ingevoerd en ingezet kan worden voor het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland waarbij met het volgende rekening wordt gehouden:

- Binnen het Nederlandse referentiekader voor Taal & Rekenen wordt voor Caribisch Nederland een specifiek traject ontwikkeld dat rekening houdt met de onderwijscontexten en -praktijken in Caribisch Nederland;
- De Nederlandse referentieniveaus worden toegesneden op de specifieke onderwijscontexten en -praktijken van elk eiland in Caribisch Nederland met gebruikmaking van de niveaus van het Europees Referentiekader;
- De Nederlandse kerndoelen worden aangepast aan de specifieke context, zodat er eigen eindtermen voor elk eiland in Caribisch Nederland komen;
- Er worden aparte leerlijnen voor het Nederlands ontwikkeld en uitgewerkt voor elk eiland in Caribisch Nederland;
- Het Nederlandse examen-/toetsingssysteem wordt aan de Caribische context getoetst en aangepast, zodat toetsing meer recht doet aan de specifieke onderwijscontexten en -praktijken van Caribisch Nederland;
- Het toezicht op het onderwijs wordt door de onderwijsinspectie op basis van het ‘Caribisch-Nederlandse’ traject ingevuld.

en met inachtneming van het volgende:

- Het Nederlands (en bijgevolg ook het onderwijs ervan) heeft in Caribisch Nederland de status van een vreemde taal;
- Bij alles wat ondernomen wordt, dient het belang van de leerlingen in Caribisch Nederland voorop te staan;
- De reeds door een consortium ontwikkelde leerlijnen voor het onderwijs Nederlands vormen een goede basis voor de aanpassing en ontwikkeling van eigen referentieniveaus, leerlijnen, syllabi en toetsingen voor het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland;
- Deze leerlijnen moeten toegankelijk gemaakt worden voor de lesgevers door ze meer toe te spitsen op de specifieke contexten (wellicht door de taalwerkgroepen met ondersteuning van externe deskundigen);

- Alle activiteiten moeten duidelijk(er) en helder(der) gecommuniceerd aan alle stakeholders en betrokken partijen: scholen, schoolbesturen, taalwerkgroepen, ouders/leerlingen, OCW, RCN enz.;
- Het is wenselijk om bij de totstandkoming van het onderwijsaanbod Nederlands in Caribisch Nederland, daar waar mogelijk, gebruik te maken van de expertise van lokale professionals, ook met het oog op deskundigheidsontwikkeling ter plekke, uiteraard met ondersteuning en onder begeleiding van (externe) deskundigen;
- Een duurzame oplossing voor een adequaat aanbod van onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland is een kwestie van 'lange(re) adem';
- De eventuele invoering van een Caribisch-Nederlands traject binnen het Nederlandse referentiekader zou vanaf de basis (eventueel voorschools en PO) moeten gebeuren;
- De consequentie van het aanmerken van het Nederlands als een vreemde taal houdt in dat er voor Caribisch Nederland ook met andere ogen zal moeten worden gekeken naar de eisen aan het Engels op Sint Eustatius en Saba, respectievelijk de rolverdeling tussen het Papiaments en het Nederlands op Bonaire.

Reactie/antwoord op het tweede deel van de adviesvraag: "[…] wat er, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig is om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als Vreemde Taal in Caribisch Nederland […]?"

Ter voorbereiding van dit advies zijn veel gesprekken gevoerd in Europees Nederland en op de eilanden. Bovendien werd in het kader van de adviesvraag van 4 tot 17 mei 2014 een werkbezoek gebracht aan Caribisch Nederland en de landen Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Tijdens dit werkbezoek werd veel relevante informatie ingewonnen en is een betere indruk verkregen van de situatie per eiland.

Vanwege de verschillen in taalsituatie, de rol van het Nederlands en de onderwijscontexten blijkt voor het onderwijs Nederlands maatwerk per eiland noodzakelijk. Eén lesmethode Nederlands voor heel Caribisch Nederland is niet alleen onmogelijk, maar ook nog eens niet wenselijk, alleen al gezien het feit dat op Bonaire het Papiaments de eerste taal is en op Sint Eustatius en Saba het Engels.

Een gescheiden (maar analoge) aanpak voor het onderwijs Nederlands voor de Bovenwindse eilanden, waar het Engels de omgevingstaal is, en de Benedenwindse eilanden, waar het Papiaments de omgevingstaal is, lijkt meer voor de hand te liggen. De verschillen in cultuur tussen de Bovenwindse eilanden zijn niet zo groot als cultuurverschillen met de Benedenwindse eilanden. Samenwerking met respectievelijk Sint-Maarten (Engels) en Curaçao en Aruba (Papiaments) zou daarbij zeer zinvol en wenselijk zijn.

Gelet op het feit dat het Nederlands op de Beneden- en Bovenwindse eilanden een verschillende rol vervult, bestaat dit advies uit twee delen. Het eerste deel betreft het onderwijs en de rol van het Nederlands op het eiland Bonaire, en is in principe ook van toepassing voor Aruba en Curaçao. Het tweede deel gaat over het Nederlands als versterkt vak op de Bovenwindse eilanden Sint Eustatius en Saba en is in principe ook toepasbaar voor Sint-Maarten.

ADVIES DEEL 1: Bonaire

Bonaire

Voor **Bonaire** geldt dat op dit moment het Nederlands vanaf groep 5 van vrijwel alle PO-scholen de taal van het onderwijs is. Dit houdt in dat alle vakken in het Nederlands worden gegeven. Het onderwijs Nederlands is niet te scheiden van alle andere onderwijsactiviteiten. De ontoereikende leerlingenprestaties op Bonaire zijn echter niet alleen het gevolg van een taalprobleem, maar er spelen volgens de inspectie ook andere didactische aspecten in het onderwijs nog een rol.

Op **Bonaire** werken niet alle scholen op dezelfde manier. Er zijn PO-scholen die als onderwijstaal Papiaments in de onderbouw hebben en Nederlands in de bovenbouw. Eén school heeft Nederlands gedurende het hele programma als onderwijstaal. In het voortgezet onderwijs is Nederlands de taal waarin het onderwijs wordt aangeboden en dat is ook de taal waarin de examens worden afgenomen. Voor een groot deel zijn dit dezelfde examens als in Nederland, deels gaat het om examens in de Nederlandse taal die inhoudelijk zijn aangepast. In sommige gevallen wordt er nu nog gebruik gemaakt van examens, geproduceerd door het Expertisecentrum Toetsing & Examens (ETE) te Curaçao. Het Nederlands is de taal van het onderwijs in het vmbo, havo en vwo. Dit betekent dat het lesmateriaal Nederlandstalig is en de examens in het Nederlands worden afgenomen. Ter ondersteuning en verduidelijking van de lessen kan gebruik gemaakt worden van

het Papiaments of een andere taal. Het PrO (beroepsonderwijs) heeft op Bonaire het Papiaments als taal waarin het onderwijs wordt aangeboden.

Nederlands op Bonaire: de noodzaak van een andere aanpak
Het onderwijs in zowel Europees als Caribisch Nederland is gebaseerd op teksten (mondeling en schriftelijk) en dat vereist dat de leerders, maar ook de lesgevers, over een adequate vaardigheid, toereikende woordenschat en diepe(re) woordkennis van de onderwijstaal beschikken. Als kinderen de taal waarin het onderwijs gegeven wordt, niet goed beheersen dan heeft dat effect op alle schoolprestaties. Goede taalvaardigheid en uitgebreide woordenschat[10] (m.n. verworven met lezen) zijn dus basisvoorwaarden om onderwijs te kunnen volgen. Gezien het feit dat het Voortgezet Onderwijs op Bonaire grotendeels Nederlandstalig is, gaat het hier om voldoende Nederlandse taalvaardigheid. De resultaten laten zien dat een groot deel van de kinderen deze basisvoorwaarde niet in huis heeft met alle gevolgen van dien voor het kunnen volgen van (hoger) vervolgonderwijs.

Een taal, ook een tweede en vreemde taal, wordt geleerd door taalcontact: taalaanbod (luisteren en lezen), taalproductie (spreken en schrijven) en feedback op de zelf geproduceerde taal (extern en zelfreflectie). Bij tegenvallende onderwijsresultaten dient de cruciale vraag zich aan: zijn de kwantiteit en de kwaliteit van het taalcontact voldoende om de onderwijsdoelstellingen te kunnen behalen? Hierbij moet men bedenken dat het in het onderwijs voor een aanzienlijk deel gaat om schriftelijke taalvaardigheden (lezen en schrijven). Kennisontwikkeling en de toetsing ervan zijn immers voor een groot deel gebaseerd op het schriftelijke, dus goede lees- en schrijfvaardigheid zijn belangrijk. Om die reden is, naast de ontwikkeling van alle andere communicatieve vaardigheden, met name veel lezen cruciaal voor (kennis)ontwikkeling en het bereiken van de specifieke (taal)vaardigheden die het onderwijs vraagt.

Op **Bonaire** komt een groot deel van de kinderen in hun normale dagelijkse leven onvoldoende in contact met de Nederlandse taal en heeft dus onvoldoende mogelijkheid om de taal goed te kunnen leren. Dit vraagt van het onderwijs een kritische blik op de balans van het te geven taalaanbod op school. Gezien de situatie waarbij een goede beheersing van het Nederlands de kinderen betere kansen biedt in het Voortgezet Onderwijs, zal Bonaire zich dan ook moeten bezinnen op de vraag of op dit moment wordt gezorgd voor voldoende passend Nederlandstalig taalaanbod om de doelstelling van een goede beheersing van het Nederlands te kunnen behalen. Het is raadzaam het Nederlands taalcontact (taalaanbod op school) te verhogen naar bij voorkeur 90% van de schooldag. Maar ook buiten schooltijd zijn allerlei interventies denkbaar die kinderen ondersteunen in het nodige taalaanbod. Onderzocht dient te worden op welke manieren het Nederlandse taalcontact uitgebreid kan worden, passend bij de lokale context.

Kinderen kunnen zeer wel onderwijs volgen in een vreemde taal, mits er aan specifieke voorwaarden wordt voldaan. Het onderwijs moet kinderen voorzien van voldoende begrijpelijk taalaanbod zodat ze de onderwijsinhoud ook daadwerkelijk begrijpen. In de praktijk komt dit neer op een onderwijsconstructie waarbij voldoende kwantitatief en kwalitatief taalcontact wordt geboden. Dit stelt hen in staat om in de vreemde taal de (woord)kennis en talige vaardigheden te verwerven die het onderwijs vraagt. Lesgevers moeten zich ervan bewust zijn dat alle onderwijsactiviteiten in wezen kansen zijn voor taalverwerving en de specifieke rol die zij daarbij kunnen/moeten vervullen.

---

[10] Meer en beter woorden leren, een brochure over de relatie tussen taalvaardigheid en schoolsucces, Marianne Verhallen, Woerden/november 2009, Projectbureau Kwaliteit PO-raad

De aanpak die in dit advies wordt gepresenteerd is niet een wijziging, maar veeleer een optimalisering van het huidige systeem is. Scholen en leerkrachten zijn bezorgd over de manier waarop het huidige systeem een negatieve invloed schijnt te hebben op de prestaties van de leerlingen in alle onderwijsvormen. Juist deze bezorgdheid maakt dat de scholen momenteel openstaan voor een andere aanpak en stappen willen zetten naar verbetering van de huidige situatie.

De problematiek rond de taal van het onderwijs op Bonaire raakt aan allerlei andere sociaal-maatschappelijke aspecten met name aan de identiteit van het eiland en haar bewoners. In dit advies wordt getracht hiermee rekening te houden. Van belang bij het advies zijn:

- De benoeming van het probleem. Het moet helder zijn om welke dilemma's en om welke gevoeligheden het gaat, welke vragen er liggen en welke stappen er op welk gebied genomen moeten worden om deze vragen te beantwoorden;
- Het creëren van tijd en ruimte(!) om de consequenties te overzien, de verschillende stappen te onderzoeken en draagvlak te vinden.

<u>Aanbevolen aanpak</u>

Wijziging van de bestaande situatie: de Taalunie adviseert het Nederlands als de taal van het onderwijs vanaf groep 1 van het PO (bij voorkeur al in voorschoolse educatie) met specifieke aandacht voor behoud en versterking van het Papiaments, rekening houdend met de specifieke rol van het Nederlands in en voor het onderwijs en met gebruikmaking van taalontwikkelend leren, met aangepaste tussentoetsen, die voldoen aan de Nederlandse kwaliteitscriteria.

Deze benadering gaat o.a. uit van de bevindingen van het onderzoek van Juana Kibbelaar[11] naar "De rol van taal in het Curaçaose onderwijs"[12]. Bij deze aanpak wordt vertrokken vanuit de vraag wat er in 'taal' allemaal moet gebeuren om kinderen goed voor te bereiden op hun toekomst. In het onderwijs op Bonaire spelen twee belangrijke talen een rol: het Papiaments en het Nederlands. De gedachte in de hier beschreven aanpak gaat uit van de belangen van het kind: beide talen zijn in gelijke mate belangrijk voor een evenwichtige ontwikkeling van het Bonairiaanse kind. Echter, de functie van de talen verschilt: het Nederlands vervult voornamelijk de functie van toegangspoort naar (kennis)ontwikkeling.

Het Papiaments daarentegen is van groot belang voor ontwikkeling van de eigen identiteit in sociaal-cultureel en maatschappelijk opzicht. Er wordt dan ook een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de rollen van het Papiaments en het Nederlands.

Gezien de functie van het Nederlands (als toegangspoort naar kennisontwikkeling en het behalen van diploma's) is het kind erbij gebaat uiteindelijk een zo hoog mogelijk niveau in het Nederlands te behalen. Om dit voor elkaar te kunnen krijgen zet deze benadering in op zoveel mogelijk Nederlands taalcontact. In de praktijk komt het neer op een wijziging van het huidige systeem

---

[11] Juana Kibbelaar: "De rol van taal in het Curaçaose onderwijs/Een verkenning van kansen en knelpunten", scriptie in het kader van haar duale master NT2, juni 2012

[12] Op dit moment geeft zij nascholing aan leerkrachten van 3 PO scholen op Curaçao en 5 PO scholen op Bonaire. Het door haar ontworpen professionaliseringstraject heeft een bewustwordingsproces op gang gebracht bij schoolteams en schoolbesturen over de oorzaak van de ongewenste resultaten. Met als gevolg dat schoolteams de bereidheid laten zien om stap voor stap vanuit dit scenario te leren onderwijzen.

waarbij het Nederlands meteen vanaf groep 1 van het PO doeltaal en voertaal is, waarin het onderwijs wordt aangeboden, en niet pas vanaf groep 5.

Gezien het feit dat het Nederlands al tientallen jaren de onderwijstaal is geweest in de bovenbouw van het PO en in min of meer het gehele VO ligt het voor de hand om te kiezen voor handhaving en zelfs uitbreiding van het Nederlands als taal van het gehele onderwijs op Bonaire, in plaats van een keuze voor een van de beide andere belangrijke talen in het Caribisch gebied, nl. Engels of Spaans, die overigens beide op de Benedenwindse eilanden ook de status van vreemde taal hebben.

Daarnaast is het kind erbij gebaat dat er voldoende mogelijkheden zijn tot identiteitsontwikkeling. Het Papiaments is een belangrijk en onlosmakelijk onderdeel van de identiteit van het Bonairiaanse kind. Er dient dan ook onderzocht te worden welke rol het onderwijs hierbij kan en moet vervullen.

Het huidige taalbeleid op Bonaire houdt te weinig rekening met de verschillende rollen van het Papiaments en het Nederlands en biedt onvoldoende waarborgen voor het bereiken van de onderwijsdoelstellingen. Op hoofdlijnen zijn in ieder geval de volgende knelpunten zichtbaar:

1. Al eerder is gesteld dat het onderwijs in zowel Europees Nederland alsook in Caribisch Nederland hoofdzakelijk gebaseerd is op teksten (mondeling en schriftelijk), waardoor er niet alleen talige eisen aan de lesgevers en leerders gesteld worden, maar waardoor ook de taal, waarin het onderwijs wordt aangeboden, aan specifieke criteria moet beantwoorden, zoals voldoende aanbod en productie van mondelinge en schriftelijke taal (fully fledged language);
2. Het Papiaments is een relatief jonge en levendige taal die zich om historische redenen en vanwege maatschappelijke ontwikkelingen nog niet ten volle heeft kunnen ontwikkelen. Daarom is op dit moment de kwantiteit van benodigd schriftelijk taalaanbod in het Papiaments (lesmethodes, maar vooral ook een grote variatie aan leesmateriaal) nog niet voldoende. Er zijn om die reden in het Papiaments onvoldoende mogelijkheden voor kinderen om te komen tot een brede en diepe kennisontwikkeling, tot een goede lees- en schrijfvaardigheid en tot een adequate voorbereiding op de toetsing hiervan;
3. Gezien de kleinschaligheid van de afzetmarkt is de verwachting dat ook in de toekomst het benodigd schriftelijk taalaanbod Papiaments te beperkt zal zijn om nog te kunnen spreken van verantwoord onderwijs. Dit gegeven maakt dat het Papiaments de functie van taal als middel tot kennisontwikkeling eigenlijk niet kan vervullen[13];
4. Papiamentstalig onderwijs kan dus niet hetzelfde bieden als Nederlandstalig onderwijs. De consequentie hiervan is dat het Nederlands op Bonaire deze juist voor het onderwijs zo belangrijke functie moet overnemen. Daaruit vloeit de noodzaak voort dat kinderen op Bonaire liefst op jonge leeftijd al het Nederlands goed leren beheersen. Niet in eerste instantie met het oog op eventuele studiemogelijkheden in Nederland maar vooral met het oog op het Nederlands als toegangspoort naar kennis;
5. Echter, ook in het Nederlands zijn de kwantiteit en de kwaliteit van het taalcontact op dit moment nog onvoldoende om de functie/rol van taal als middel tot kennisontwikkeling waar te maken;
6. Er is geen duidelijke rolverdeling van het Papiaments en het Nederlands;
7. Geen van beide talen kan op zichzelf alles bieden: de talen vullen elkaar aan.

---

[13] “Language choice and functional differentiation of languages in bilingual parent-child reading”, Muysken, P.C./Vedder, P.Kook, H. , 1996

De constatering dat het Papiaments op dit moment nog onvoldoende kan dienen als onderwijstaal, zal voor heel veel mensen niet vanzelfsprekend en acceptabel zijn. Zij zullen daarin meegenomen moeten worden. Er moet dus ruimte komen, zodat iedereen inzicht en overzicht kan krijgen. Zonder dit inzicht en overzicht is het onmogelijk te komen tot acceptatie en de bereidwilligheid oude denkpatronen los te laten en een nieuwe mening te vormen.

Als gevolg van het ontoereikend en onaangepast taalaanbod in beide talen en het niet rekening houden met de verschillende functies van Papiaments en Nederlands wordt momenteel voor het grootste deel van de kinderen op Bonaire de toegangspoort naar kennis vooralsnog onvoldoende geopend. Voortzetting van het huidige beleid zal blijven leiden tot onvoldoende resultaten.

Om andere resultaten te kunnen behalen dient een andere aanpak plaats te vinden. De hierna volgende beschrijving is een verkenning van onderstaande drie mogelijke interventies:

- Verschil in functie leidt tot verschil in doelstellingen;
- Kwantiteit van taalcontact;
- Kwaliteit van het taalcontact.

Verschil in functie leidt tot verschil in doelstellingen
Het eerder genoemde functieverschil tussen talen is tot nog toe niet uitgewerkt in het taalbeleid op de diverse eilanden. Voor Bonaire is dit een voorwaarde om te komen tot duurzame onderwijsverbetering. Verder onderzoek is gewenst. Het gaat hierbij om een nadere uitwerking van doelstellingen in de beide talen. Voor het Nederlands gaat het in ieder geval om doelen met betrekking tot schoolse taalvaardigheid. Voor het Papiaments gaat het eerder om sociaal-culturele en maatschappelijke doelen.

Er zou een tweesporenbeleid op gang moeten komen waarin de functies en rollen van beide talen nader onderzocht worden. In de context van Bonaire betekent ‘nadenken over versterking van het Nederlands’ tegelijkertijd ook ‘nadenken over versterking van Papiaments’. Dat maakt het mogelijk om aan te geven op welke manier en met welk doel versterking kan worden aangebracht:

- Versterking van het Nederlands als toegangspoort naar kennis;
- Versterking van het Papiaments als identiteitsvormende factor.

Kwantiteit van het taalcontact in het Nederlands
De belangrijkste factor bij het verwerven van een nieuwe taal is het hebben van voldoende taalcontact, d.w.z. zoveel mogelijk contact met en aanbod van de taal. In de huidige situatie wordt er in de eerste 4 schooljaren (PO) voornamelijk Papiamentstalig onderwijs gegeven. In de kleuterklassen kan de leerkracht de kinderen niet voorlezen uit boeken die hun interesse hebben, maar is de leerkracht beperkt tot het handjevol boeken dat in het Papiaments beschikbaar is. Als gevolg is er onvoldoende mogelijkheid om gedurende die jaren te werken aan kennisontwikkeling en leesplezier, en tevens onvoldoende Nederlandstalig taalcontact om te komen tot een basisbeheersing van de taal. De consequentie is dat de verschillende onderwijsonderdelen die moeten bijdragen aan taal- en leesontwikkeling in het geheel niet op elkaar aansluiten.

In de huidige praktijk zijn kinderen in de midden- en bovenbouw (PO) nog bezig zijn met het verwerven van de zogenaamde basiswoordenschat (in het Nederlands). Door onvoldoende leesvaardigheid is voor een groot deel van de kinderen de uitbreiding van kennis en de ontwikkeling van taal- en leesvaardigheden via lezen een zeer moeizaam proces. Het gevolg is dat de kinderen

niet alleen bij het vak Nederlands maar voor alle vakinhouden het onderwijsniveau passend bij hun leeftijd niet aankunnen. Hun taalniveau (in het Nederlands) is immers ontoereikend voor passend en uitdagend onderwijs met aandacht voor achterliggende taal-denkrelaties. Dit heeft het zeer onwenselijk effect dat de kinderen voortdurend onderwijs krijgen aangeboden van een (te laag) taalniveau dat niet past bij hun leeftijd, waardoor hun cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling nadelig wordt beïnvloed. Onaangepast taalaanbod in en onvoldoende taalcontact met het Nederlands in de onderbouw PO werken door in het gehele onderwijs en hebben een onvoldoende aansluiting naar het VO tot gevolg.

Kwaliteit van het taalcontact in het Nederlands
De vervolgvraag is of er in de huidige situatie sprake is van adequaat taalcontact: mondeling en schriftelijk en gericht op de te behalen doelen. Het gaat hierbij om de inzet van materialen en leerkrachten. Wat de materialen betreft, gaat het niet alleen om lesmethodes voor Nederlands, maar eveneens om andere methodes en vooral ook leesmateriaal. Alle onderwijsactiviteiten dienen bij te dragen aan ontwikkeling van taalvaardigheid - dit stelt eisen aan de kwaliteit van het te gebruiken materiaal. Tot nu toe wordt bij de beoordeling van materialen voor de Caribische eilanden onder meer gekeken vanuit een cultureel perspectief. Beoordeling van lesmethodes en leesmateriaal dient echter vooral vanuit het oogpunt van taalontwikkeling bekeken te worden. **Een nadere inventarisatie van beschikbare en ontbrekende materialen is gewenst.**

Vaardigheden docenten
Eveneens worden voor de kwaliteit van taalcontact eisen gesteld aan de vaardigheden van de lesgevers: een lesgever moet over de vaardigheden en competenties te beschikken om vanuit alle onderwijsactiviteiten aan de taalontwikkeling van de leerlingen (mee) te werken. Al eerder is genoemd dat het merendeel van de lesgevers geen ‘native speaker’ van het Nederlands is. Dit wringt met de nadruk die moet komen op het stap voor stap *aanleren* van de Nederlandse taal door veel Nederlands te gebruiken. Vanuit het uitgangspunt dat het Nederlands een vreemde taal is voor de kinderen is het Nederlands tegelijkertijd ook voertaal en doeltaal. Toch verdient het de voorkeur te werken met lokale leerkrachten: zij kunnen het Papiaments gebruiken als hulpmiddel om het Nederlands aan te leren, mits functioneel en efficiënt gebruikt. De leerkrachten moeten ondersteund en geschoold worden in de manier waarop de beide talen elkaar aanvullen en ondersteunen. **Een nadere uitwerking van de benodigde leerkrachtvaardigheden is gewenst.**

Gelijke onderwijskansen
Kinderen die onvoldoende taalvaardig zijn, lopen een groter risico ergens in het onderwijstraject tegen problemen aan te lopen. Dit zou kunnen leiden tot een onevenredig aantal zorgleerlingen. Een integrale aanpak kan voorkómen dat de zorgfunctie van de scholen onder te grote druk komt te staan.

Pas als het Papiamentstalige kind de Nederlandse schooltaal net zo goed of bijna net zo goed beheerst als het Nederlandstalige kind kunnen we spreken van gelijke onderwijskansen. De uitdaging voor Bonaire moet dus zijn dat in een niet-Nederlandstalige omgeving zoveel mogelijk kinderen gedurende hun schoolloopbaan een hoog niveau in het Nederlands bereiken. Deze opdracht legt een enorme druk en verantwoordelijkheid op de scholen. De verantwoordelijkheid kan echter niet alleen op het conto van het onderwijs geschreven worden: de gehele maatschappij zal zich moeten bezinnen op de vraag hoe men kan zorgen voor voldoende Nederlandstalig taalaanbod om de jeugd een succesvolle schoolloopbaan te kunnen bieden.

Ook in Nederland is er een groot verschil tussen scholen die in principe dezelfde doelstellingen moeten behalen. Ook in Nederland worden allerlei interventies gepleegd op scholen die vanwege de populatie van hun leerlingen moeite hebben om de doelstellingen te bereiken. Dergelijke, in Nederland als normaal beschouwde, interventies hebben op Bonaire tot nog toe niet plaats gevonden. Onderzocht dient dan ook te worden welke van deze interventies zouden kunnen passen binnen de context van Bonaire. Op Bonaire waar (a) voor zowel leerlingen als leerkrachten het Nederlands een vreemde taal is waar zij buiten het onderwijs niet mee in aanraking komen en (b) de beschikbare middelen veelal niet afgestemd zijn op het niveau en de belevingswereld van de leerlingen en (c) de lesgevers het Nederlands vaak niet op het gewenste niveau beheersen, is het realistisch te veronderstellen dat andere c.q. extra interventies gepleegd dienen te worden om dezelfde doelstellingen te bereiken. Onderzocht dient dan ook te worden welke extra interventies (binnen en buiten het onderwijs) nodig zijn om het bereiken van deze doelstellingen haalbaar te maken.

Indien gewenst, kan voor de leerlingen die een Nederlandstalige vervolgopleiding in Nederland of op een van de andere eilanden ambiëren, aanvullend nog een specifiek voorbereidingstraject ontwikkeld worden, bijvoorbeeld in de vorm van een intensieve voorbereidingscursus[14], waarbij verdieping taalvaardigheid Nederlands, acculturalisatie ten aanzien van Nederland en studievaardigheden aan bod komen. Een vergelijkbaar voorbereidingstraject zou ook kunnen worden ontwikkeld voor leerlingen die kiezen voor een Engels- of Spaanstalige vervolgopleiding. Voor Bonaire (net als voor de andere eilanden) vormen de niveaus B1 en B2 de beste grondslag voor een beschrijving van het gewenste beheersingsniveau van het Nederlands voor de verschillende schoolvormen. De beide A-niveaus zullen te weinig civiel effect sorteren, terwijl de C-niveaus zonder twijfel te hoog zijn gegrepen, maar dat geldt over het algemeen ook voor Europees Nederland. Op B-niveau is de taalgebruiker onafhankelijk, dat wil zeggen dat hij/zij in staat is om zelfstandig te evolueren naar een hoger niveau. Let wel: de stap van B1 naar B2 blijkt in de praktijk de moeizaamste te zijn en zal de meeste tijd te vergen! De stap van B2 naar C1 gaat in de regel relatief makkelijker. Het B2-niveau zou moeten volstaan om een Nederlands VO-examen af te leggen.

Advies en aanbevelingen Bonaire

Het is duidelijk dat het voortzetten van het huidige systeem op **Bonaire** niet zal leiden tot de gewenste prestaties van de leerlingen. Het advies is om in te zetten op bovenstaande aanpak die het meest recht doet aan de rol van het Nederlands in/voor het onderwijs en de ontwikkeling van de kinderen door meteen vanaf groep 1 (bij voorkeur nog vroeger) in te zetten op zo veel mogelijk kwalitatief en passend taalaanbod in het Nederlands.

Aangezien het hier niet zozeer gaat om alleen ‘het Nederlands als vak’, maar veeleer om ‘onderwijs volgen in het Nederlands’, lijkt het logisch en wenselijk om in het specifieke geval van Bonaire de mogelijkheid te onderzoeken of er aansluiting gevonden kan worden bij het Nederlandse referentiekader Taal & Rekenen. Dit referentiekader is beschreven vanuit het onderwijs in het algemeen en niet vanuit het vreemdetalenonderwijs. Het is een beschrijving van schoolse taaltaken en taalvaardigheden voor alle verschillende typen onderwijs; een vsbo-leerling (voortgezet secundair beroepsonderwijs) verschilt in niveau van een leerling van het vwo. Het spreekt vanzelf dat de weg om deze doelstellingen te behalen er voor Bonaire heel anders komt uit te zien dan voor Nederland.

---

[14] Voor leerlingen die een vervolgopleiding in het Engels of Spaans in het Caribisch gebied of elders ambiëren, zou een vergelijkbare voorbereidingscursus kunnen worden overwogen.

Voor Bonaire zouden de volgende streefniveaus kunnen gelden:

- Een leerling van het beroepsonderwijs beheerst aan het eind van de opleiding het Nederlands op het niveau B1;
- Een leerling van havo en vwo beheerst het Nederlands op het niveau B2;
- Voor leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben, zal een gedifferentieerde aanpak gehanteerd moeten worden.

Een andere aanpak voor Nederlands

De consequentie van al het bovenstaande is dat het Nederlands een andere invulling moet krijgen en al vroeg op een hoog niveau dient te komen. De manier waarop is echter nog in de opbouwfase. Het is duidelijk WAT er moet gebeuren, maar nu moet het HOE verdere invulling krijgen. Daarvoor is een aantal zaken niet duidelijk genoeg en is verder onderzoek noodzakelijk.

De volgende vragen zijn hierbij van belang:

- Welke interventies zijn mogelijk en nodig om ook buiten schooltijd het Nederlandse taalaanbod te verhogen, passend in de lokale context?
- Welke interventies zijn mogelijk en nodig om het gehele onderwijsproces te ondersteunen, passend in de lokale context?
- Welke competenties hebben lesgevers nodig om vanuit deze andere aanpak te onderwijzen, wat is de stand van zaken op dit moment en wat is er nog nodig om tot deze competenties te komen?
- Welke consequenties heeft dat voor de opleiding en andere nascholingsactiviteiten?
- Hoe moeten middelen eruitzien die bijdragen aan de taalontwikkeling, passend in de lokale context? Welke zijn beschikbaar en welke niet?
- De wens is om te komen tot doelstellingen, gelijkwaardig aan Nederlandse doelstellingen. Hoe moet de weg tot die doelstellingen eruitzien? Hoe kan het Nederlandse referentiekader Taal & Rekenen erbij betrokken worden? Welke aanpassingen zijn dan eventueel nodig?

Bovenstaande vragen zijn NIET in een aantal maanden te beantwoorden; hiervoor zijn tijd en ruimte nodig. Nog moeilijker is het om de uitwerking hiervan te vertalen naar een financieel kostenplaatje, vooral omdat nog niet duidelijk is welke interventies wenselijk/haalbaar zijn. Daarenboven moet men zich ervan bewust zijn dat de taal- en onderwijsproblematiek met alle discussies eromheen al heel lang bestaan. Het is een illusie te denken dat met een andere benadering een probleem dat al zo lang speelt, in korte tijd kan worden opgelost. Hoezeer het onderwijs ook gebaat is bij duidelijkheid en snel handelen, de mensen in en buiten het onderwijs hebben tijd nodig om tot een nieuw inzicht te komen en daarnaar te (willen) handelen. TIJD en RUIMTE zijn dus belangrijke factoren. De in dit advies voorgestelde benadering werpt een heel ander licht op de problematiek en is zeker niet voor iedereen evident. Alle betrokkenen dienen in deze nieuwe benadering te worden ingevoerd en meegenomen. Ze zullen zelf bepaalde zaken moeten ervaren en constateren om vervolgens daaruit zelf de conclusies te kunnen trekken. Hiervoor is van belang dat aan het volgende wordt vastgehouden:

- Er moet tijd en ruimte zijn voor alle betrokkenen om ook diezelfde procedure te kunnen doorlopen. Het kan dus niet gepresenteerd worden als een voldongen feit. Mensen moeten niet het gevoel krijgen dat er over hun onderwijs beslist wordt. Ze moeten als het ware meegenomen worden in die visieontwikkeling;

- Er wordt met deze visie een richting aangegeven; een nieuw denkkader. Dit moet aan alle kanten nog ingevuld worden.

Een andere rol voor het Papiaments
Papiaments is sociaal-maatschappelijk gezien de belangrijkste taal op Bonaire en de andere twee Benedenwindse eilanden. Met de verhoging van het Nederlandse taalaanbod moet niet de indruk gewekt worden dat het Papiaments op een zijspoor gezet wordt. Integendeel, met de vaststelling dat er een functieverschil is, moet uitgezocht worden hoe de functie van identiteitsontwikkeling gestalte kan krijgen.

Op welke manieren kan worden bijgedragen aan de standaardisering en versterking van het Papiaments en hoe kan ervoor gezorgd worden dat het Papiaments aan de kinderen voldoende kwaliteit en uitdrukkingsmogelijkheden biedt om later in de Papiamentstalige maatschappij te kunnen functioneren en trots te kunnen zijn op hun taal en cultuur (identiteit). Na de constatering waar het Papiaments zich niet voor leent, is de belangrijke vraag waar het zich bij uitstek dan wel voor leent. Hierbij zijn onder meer de volgende vragen van belang:

- Wat moet er gebeuren met de taal die maatschappelijk, sociaal, cultureel gezien de belangrijkste rol heeft?
- Hoe kan dat maatschappelijk worden vormgegeven?
- Hoe kan dat in het onderwijs worden vormgegeven?
- Hoe kan ervoor gezorgd worden dat de taal de zo lang bevochten status en waardigheid blijft behouden?
- Hoe kunnen de identiteit en zelfwaardering, in en buiten het onderwijs, nog meer versterkt worden?

Op dit moment zijn de antwoorden hierop niet duidelijk. Dat is niet problematisch, maar de stand van zaken moet wel benoemd worden. Zonder een gedegen onderzoek hiernaar zal er weinig draagvlak zijn. Die antwoorden kunnen in dit advies niet gegeven worden; een en ander moet samen met de mensen op Bonaire invulling krijgen. Hiervoor is tijd en ruimte nodig.

Tijdpad
Gezien al het bovenstaande moge het duidelijk zijn dat het geven van indicatie voor een tijdpad met actiepunten geen *sinecure* is. De indruk kan ontstaan dat de aanpak al definitief is en het beleid al vastgesteld en uitgestippeld. Daarvan kan in deze fase van niet-ingevulde vakjes en van ruimte voor vragen geen sprake zijn. Onderstaande indicatie van een tijdpad met actiepunten moet gezien worden als een eerste aanzet om te komen tot een verkenning van een andere denkrichting met als intentie een probleem dat al eeuwenlang speelt tot een goede oplossing te brengen.

Op korte termijn (binnen een paar maanden) zou de eerstvolgende stap moeten zijn: het informeren en meenemen in deze visie van alle stakeholders met als doel het creëren van draagvlak. De goede keuzes moeten immers samen gemaakt en uitgevoerd worden. Dan moet er eerst een gezamenlijk beeld bestaan van wat goed is voor de kinderen en waarom dat zo is. Inmiddels is al begonnen met het organiseren en voeren van gesprekken met de professionals in het veld. In vervolg hierop dient de kring uitgebreid te worden; immers alle bewoners van Bonaire hebben belang bij kwalitatief goed onderwijs en dienen inzicht te krijgen in de achterliggende argumenten en redenen voor de voorgestelde veranderingen.

Op middellange termijn (vanaf 2015) moet een 'quick scan' voor het onderwijsscenario uitgevoerd worden, waarbij in ieder geval de volgende punten aan bod moeten komen:

- Welke mogelijke interventies (binnen en buiten het onderwijs) kunnen ervoor zorgen dat de mate van Nederlands taalcontact wordt uitgebreid;
- Hoe kan het Papiaments als identiteitsvormende factor binnen het onderwijs gestalte krijgen en welke mogelijke interventies (binnen en buiten het onderwijs) kunnen ervoor zorgen dat de identiteit en zelfwaardering nog meer versterkt worden;
- Materiaalkenmerken: aan welke eisen en formaten dienen materialen, die bijdragen aan taalontwikkeling en passen in de lokale context, te voldoen. Inventarisatie van beschikbare/gebruikte materialen en van ontbrekende/gewenste materialen uitgaande van opgestelde materiaalkenmerken;
- Lesgeverprofiel: inventarisatie vereiste vaardigheden en competenties met daaraan gekoppeld de vereiste scholingsbehoefte en ondersteuning voor lesgevers;
- Indicatie financiële en personele consequenties;
- Tijdpad.

Een dergelijke 'quick scan' hoeft niet groots opgetuigd te worden en zou door twee kleine expertgroepen uitgevoerd kunnen worden. Er zouden vrij snel resultaten en uitkomsten boven water moeten kunnen komen.

Daarnaast moeten voldoende tijd, ruimte en middelen vrijgemaakt worden voor de ontwikkelaars (lesgevers plus externe ondersteuners) om, rekening houdend met het feit dat het Nederlands de taal van het onderwijs is, eventueel aansluiting te zoeken bij het Nederlandse referentiekader Taal & Rekenen en op termijn te komen tot een Caribisch-Nederlands traject[15] voor taal en rekenen. Dat houdt in dat de leerlijnen en tussendoelen beter zijn afgestemd op de context van Bonaire. Eveneens dient onderzocht te worden of de kerndoelen voor de overige vakken breed genoeg zijn om een brede (kennis)ontwikkeling mogelijk te maken.

Verder zal er op basis van de uitkomsten van de 'quick scan' geïnvesteerd moeten worden in deskundigheidsbevordering en inhoudelijke ondersteuning van aankomende en zittende lesgevers in de vorm van korte trainingen en advies. Mogelijke onderwerpen:

- NVT-didaktiek
- Nederlands als vreemde (school)taal
- De rol van het Papiaments in en buiten het onderwijs
- Taalontwikkelend leren/lesgeven in zowel Nederlands als Papiaments
- Vakgericht taalonderwijs
- Eigen taalvaardigheid lesgevers
- Werken met (semi-)authentiek materiaal en taaltaken
- Ontwikkeling/aanpassing lesmateriaal
- (Inter)actieve werkvormen
- Werken met het Caribisch-Nederlands referentiekader
- Evaluatie/toetsing taalvaardigheid leerlingen

Voor alle leerkrachten en lesgevers geldt dat zij zich er terdege van bewust moeten zijn dat zij niet alleen vakinhouden onderwijzen, maar tegelijkertijd ook bezig zijn met taalverwerving Nederlands als vreemde taal. Dit betekent dat zij bij het vormgeven en aanbieden van het onderwijs rekening zullen moeten houden met het taalniveau en de woordenschat van hun leerders en hun

[15] Op basis van ERK en nog verder uit te werken en in te vullen leerlijnen voor het Nederlands in Caribisch Nederland.

onderwijsaanbod zullen moeten aanpassen aan de respectieve talige niveaus van de verschillende jaargangen. Juist vakdocenten moeten hun onderwijs taalstimulerend aanbieden, taaldocenten zullen hun onderwijs meer vakondersteunend moeten vormgeven. Daarnaast dient onderzocht te worden hoe het Nederlandse taalaanbod ook buiten de klas/buitenschools vermeerderd kan worden.

Voor de (andere) vakken geldt dat de Nederlandse methodes bij voorkeur aan de respectieve verschillende taalniveaus en de eigen context aangepast worden, eventueel met gebruikmaking van bestaande methodes op de eilanden en daarbuiten. Daarnaast zal ook nog eens gericht gekeken worden naar de benodigde kwantiteit en kwaliteit van het taalaanbod Nederlands in het onderwijsmateriaal. Op basis daarvan zullen materialen aangepast of nieuw ontwikkeld worden. Het zal in alle gevallen een proces van langere adem zijn en komt waarschijnlijk neer op ‘ontwikkelend implementeren’. Per leerjaar moet men toch wel rekenen op minimaal 1 jaar voor ontwikkeling, pilotering, aanpassing en uiteindelijke implementatie. Zeker in de jongere jaargangen dient het Papiaments als ondersteuning. Verder dienen alle lesgevers van alle vakken in meer of minder mate het Papiaments te beheersen.

Op de lange termijn (vanaf 2017) moet het onderwijs op Bonaire kunnen gaan werken met een Caribisch-Nederlands traject binnen het Nederlands referentiekader Taal & Rekenen en de Nederlandse eindtermen voor de andere vakken, waarbij de leerlingen, weliswaar via een andere weg dan in Nederland, uiteindelijk toewerken naar hetzelfde niveau als de leerlingen in Nederland voor de verschillende onderwijsvormen. Deskundigheidsbevordering en ondersteuning van de lesgevers blijven belangrijke aandachtspunten.

Samenvatting adviezen, aanbevelingen en punten van aandacht voor Bonaire:

- Het onveranderd handhaven van het huidige systeem zal een negatieve invloed hebben op resultaten en prestaties van de leerlingen;
- Het advies is om in te zetten op de hierboven beschreven aanpak die het meest recht doet aan de rol van het Nederlands in/voor het onderwijs en de ontwikkeling van de kinderen door meteen vanaf groep 1 (bij voorkeur nog vroeger) in te zetten op zo veel mogelijk kwalitatief en passend taalaanbod in het Nederlands;
- Implementatie van de hierboven beschreven aanpak zal slechts kunnen plaatsvinden, indien er voldoende aandacht en ruimte is voor het creëren en behouden van draagvlak bij alle partijen;
- Een duidelijke en zorgvuldige communicatie is en blijft een belangrijk aandachtspunt;
- Het implementeren van bovenstaande aanpak betekent op de korte termijn een fikse investering van middelen (financieel, personeel en administratief), maar zal op de (middel)lange termijn leiden tot duurzame kwaliteit van het onderwijs in Caribisch Nederland;
- Voor een inventarisatie van de consequenties van de implementatie van bovenstaande aanpak op Bonaire en van de daaruit voortvloeiende actiepunten (Plan van Aanpak) adviseert de Taalunie om op zo kort mogelijke termijn twee expertgroepen in te stellen, een voor het Nederlands en een voor het Papiaments;
- Het is van belang snel een overzicht te krijgen op welke investeringen eenmalig zullen zijn en welke investeringen van blijvende aard;
- Materialen en de methodes zullen voor alle onderwijsvakken onderzocht en eventueel aangepast en/of aangevuld moeten worden, waarbij het streven is dat het uiteindelijke niveau even hoog ligt als in Europees Nederland;

- Voor het onderwijs van het **Nederlands als vak** geldt dat gekeken moeten worden naar een eigen leerlijn;
- Extra aandacht en inzet voor **het behoud en de versterking van het Papiaments** als taal van de sociaal-maatschappelijke communicatie en uitdrukking van de culturele identiteit is van groot belang;
- Op de Benedenwindse eilanden bestaan al methodes die toegespitst zijn op de Caribische en lokale context. Onderzocht dient te worden in hoeverre deze methodes bijdragen aan taalontwikkeling. Een inventarisatie van bestaande methodes voor alle vakken op de Benedenwindse eilanden is beslist zinvol;
- Überhaupt is een intensievere structurele samenwerking en regelmatiger overleg op het gebied van onderwijs tussen de Benedenwindse eilanden wenselijk. Overleg en uitwisseling met de Bovenwindse eilanden is aan te raden;
- Het is van belang altijd voor ogen te houden dat het Nederlands een vreemde taal is en blijft;
- Het is zeer wenselijk dat docenten uit Europees Nederland goed worden voorbereid, door (verplicht) een module 'NVT-didactiek' te volgen. Ter plaatse is op Bonaire ook een cursus Papiaments sterk aan te bevelen;
- Het is van belang vanaf het begin de ouders erbij te betrekken, ook ouders dienen inzicht en overzicht te krijgen van wat goed is voor hun kinderen en waarom dat zo is;
- Het verdient de voorkeur om zo vroeg mogelijk met het Nederlands te beginnen. Indien mogelijk al voorschools;
- De leerlingen komen idealiter ook buiten de formele lessituatie in contact met het Nederlands; hiervoor moet onderzocht worden welke activiteiten passen in de context van Bonaire;
- Duidelijke communicatie en goede samenwerking met alle leerkrachten en docenten;
- Structureel overleg tussen docenten Nederlands en vakdocenten;
- Aandacht voor de sociaal-maatschappelijke achtergrond en de financieel-economische situatie waarin kinderen opgroeien. Regelmatig overleg en nauwe samenwerking met de andere verantwoordelijke diensten en ministeries.

ADVIES DEEL 2: Sint Eustatius en Saba

Sint Eustatius en Saba

De taal- en examensituatie op het eiland **Sint Eustatius** is nu nog vergelijkbaar met die van Bonaire, maar zal in de toekomst veranderen. In de onderbouw van het PO is op dit moment nog de instructietaal Engels en in de bovenbouw Nederlands. Daarnaast wordt in de bovenbouw van het PO het Nederlands ook als vak aangeboden, maar het is vaak ook de onderwijstaal (vgl. Bonaire), zij het nogal gebrekkig. In het VO is de onderwijstaal Nederlands, maar in veel klassen wordt Engels gesproken.

In het voorjaar van 2014 is voor het eiland Sint Eustatius een haalbaarheidsonderzoek[16] uitgevoerd naar mogelijke scenario's voor eventuele wijzigingen van het instructietaalregime. Daarin is ook de optie meegenomen waarin Engels de instructietaal wordt en Nederlands als versterkt vak (vreemde taal) wordt gedoceerd. In het onderzoeksrapport wordt aan deze optie terecht de voorkeur gegeven.

[16] 'Haalbaarheidsonderzoek Instructietaal Sint Eustatius', Tineke Drenthe (voorzitter), Rose Mary Allen, Wim Meijnen, Gert Oostindie, Monica van Leeuwen-Laan (secretaris), juni 2014

Hierbij zal gedegen aandacht nodig zijn voor de taalontwikkelende kant van het Engelstalige onderwijs. Het verschil met de Bonairiaanse situatie is, dat de taal van het onderwijs op Sint Eustatius in de nieuwe situatie geen vreemde taal zal zijn, maar de moedertaal van de meeste leerlingen. Echter, ook moedertaalonderwijs moet taalontwikkelend zijn. Er zal in die context aandacht nodig zijn voor het feit dat de ontwikkeling van vocabulaire in het schoolse Engels in alle vakken bewust dient plaats te vinden. Uit het eerste taalonderzoek naar de instructietaal was immers al naar voren gekomen dat de Engelstalige vocabulaireontwikkeling van kinderen op Sint Eustatius een punt van aandacht is. De formulering van een nieuw Engelstalig curriculum moet gericht zijn op een brede (kennis)ontwikkeling. De verandering van instructietaal alleen zal dus niet voldoende zijn om het rendement van het taalonderwijs blijvend te vergroten. Dit aspect zal meegenomen moeten worden in de bijscholing van de docenten. Ofschoon dit advies zich richt op het onderwijs in het Nederlands, lijkt het ons van belang om te benadrukken dat dit aspect tijdens het transitieproces op Sint Eustatius niet uit het oog mag worden verloren.

Het Nederlands wordt als versterkte vreemde taal aangeboden, waarbij een gedeelte van de lestijd besteed wordt aan het ontwikkelen van de functionele taalvaardigheden, terwijl eveneens enkele zaakvakken in het Nederlands zouden kunnen worden gegeven, indien het onderwerp/thema dit toelaat. Daardoor wordt het Nederlands voor de leerlingen meer coherent, concreter en communicatiever. Bij de formulering van een nieuw Engelstalig curriculum moet eveneens helder worden welke doelstellingen in het Nederlands behaald dienen te worden. Het programma zou het best kunnen worden ontwikkeld worden door docenten en instellingen ter plaatse, aangevuld met advies en externe expertise op het gebied van de zaakvakken en NVT, ook hier weer rekening houdend met de hoge werkbelasting, de bereidheid en de beschikbaarheid van lokale lesgevers.

De taal- en examensituatie op **Saba** wijkt het meest af van de andere BES-eilanden. Zowel in het PO als het VO is de instructietaal Engels, het curriculum Engelstalig en wordt Nederlands alleen als vreemde taal onderwezen. De school voor VO biedt alleen het zogenaamde CXC-examen (Carribean Examinations Council), dat gelijkwaardig is aan het Havo-examen. Het beroepsgericht onderwijs op Saba wordt ingevuld met modules van het Jamaicaanse ‘Technical and Vocational Education & Training’-concept (TVET). Voor het vwo bestaan er wel Engelstalige equivalenten, maar deze worden niet op Saba aangeboden. Ook het examensysteem is anders, omdat men niet het systeem van Curaçao, Bonaire en Sint Eustatius volgt, maar het Caribische CXC-examensysteem. Aan het eind van het tweede leerjaar in het VO wordt ook het IGCSE (International General Certificate for Secondary Education) afgenomen. Op het eindexamen wordt voor het vak Nederlands een Cambridge-examen afgenomen.

Het welslagen van het onderwijs op Sint Eustatius en Saba valt of staat met de kwaliteit van de lesgevers. Om die reden zouden de lesgevers, of in ieder geval een deel ervan, nauwer betrokken moeten worden bij de totstandkoming van een gepast onderwijsaanbod Nederlands voor Caribisch Nederland. Gelet op de reeds vermelde hoge werkdruk van lesgevers geldt ook hiervoor dat goed gekeken zal moeten worden naar de beschikbaarheid, verdere belastbaarheid en bereidheid van (een deel van de) lesgevers om samen met deskundigen van buitenaf hieraan mee te werken.

De modules die momenteel voor leesvaardigheid[17] ontwikkeld worden, kunnen daar al naar toe werken. Ook daarvoor is al input van de docenten ter plaatse en de Taalunie gevraagd. Om op deze

[17] In ontwikkeling: drie modules voor begrijpend lezen en woordenschat, gericht op het ontwikkelen van de communicatieve taalvaardigheden (door Eric Westerveld inhoudelijk begeleid door de Taalunie en met medewerking van docenten op Sint Eustatius)

wijze het onderwijs op Sint Eustatius in te vullen, heeft men niet alleen moedertaalsprekers nodig. De meerwaarde van de lokale docenten is juist dat zij het taalleerproces van de leerlingen als niemand anders begrijpen en dat zij ook de cultuur ter plaatse beter kennen en deze makkelijker kunnen integreren in het onderwijs. Over het algemeen blijven zij ook langer op de school werken, wat zeer bevorderlijk is voor de continuïteit van het programma.

Adviezen en aanbevelingen Sint Eustatius en Saba

- Op korte termijn (binnen een jaar) dienen de leerlijnen voor het Nederlands als versterkt vak ontwikkeld te worden en voor een deel al ingevuld te zijn[18].
- Hierbij wordt gebruik gemaakt van de reeds ontwikkelde leerlijnen Nederlands in het Caribisch gebied, het ERK en de leerlijnen van de Stichting NOB[19] voor zogenaamde 'richting 3'-kinderen[20]. En uiteraard dienen de Nederlandse kerndoelen van het PO erbij betrokken te worden, deze blijven immers van toepassing op Sint Eustatius en Saba.
- Het verdient de voorkeur om zo vroeg mogelijk met het Nederlands te beginnen. Wat ons betreft al in de kleuterklas en voorschools.
- Met het oog op de inzet van eventuele lokale expertise en de deskundigheidsbevordering ter plekke dienen bij voorkeur liefst zoveel mogelijk lokale lesgevers voor alle acties ingezet te worden of er in ieder geval nauw bij betrokken worden, uiteraard met ondersteuning en onder begeleiding van (externe) deskundigen.
- Vanaf 2015 dient er een aanvang gemaakt te worden met de deskundigheidsbevordering en ondersteuning van de lesgevers in de vorm van korte nascholingen en advies. Mogelijke thema's:
    - NVT-didactiek
    - Werken met de leerlijnen NVT als versterkt vak
    - Eigen taalvaardigheid Nederlands van de taaldocenten
    - Taalontwikkelend leren/lesgeven in zowel Nederlands als Engels
    - Ontwikkeling een aanpassing lesmateriaal
    - Interactieve didactische werkvormen
    - Werken met eigen en semi-authentiek materiaal
    - Evaluatie en toetsing taalvaardigheid leerlingen
    - Zaakvakgericht taalonderwijs
- Het is niet altijd noodzakelijk of zinvol om zoveel mogelijk native speakers in te zetten. Niet-moedertaalsprekers hebben vooral een meerwaarde ten opzichte van moedertaalsprekers bij beginnende leerlingen. Het spreekt vanzelf dat alle lesgevers Nederlands het Nederlands op voldoende niveau dienen te beheersen (B2+/C1). Voor de lesgevers van de andere onderwijsvakken is dat B2. Het is van belang altijd voor ogen te houden dat het Nederlands een vreemde taal is.
- Samenwerking en overleg tussen de andere (vak)docenten en de docenten Nederlands is essentieel om adequaat onderwijs te kunnen geven. Het versterkte vak Nederlands zou dan beter kunnen aansluiten bij wat de leerlingen in de andere lessen leren of hebben geleerd.
- Vanaf 2017 zou het taalvaardigheidsniveau Nederlands van de leerlingen aantoonbaar verbeterd moeten zijn.

---

[18] De Taalunie is op dit moment bezig om voor de groepen 5 tot en met 8 deze leerlijnen uit te werken

[19] www.stichtingnob.nl

[20] Vergelijkbaar met NVT-leerlingen: komen buiten de formele onderwijssituatie niet of nauwelijks in aanraking met het Nederlands

- Er moet meer samenwerking en overleg komen tussen de Bovenwindse eilanden onderling. Immers, op Sint Maarten gebeurt onderwijskundig en –matig ook veel dat voor Sint Eustatius en Saba interessant zou kunnen zijn. En vice versa uiteraard. Regelmatig overleg en uitwisseling met de Benedenwindse eilanden is aan te raden. Ondersteuning en deskundigheidsbevordering van de lesgevers is van groot belang.
- Stimulering van het aanbod Nederlands buiten de formele lessituaties. Hierbij zouden de ouders een rol kunnen/moeten spelen.

Afsluitende opmerkingen
Het moge duidelijk zijn dat, voor welke oplossing er ook gekozen wordt, er altijd partijen zullen zijn die het er niet mee eens zullen zijn. Van de andere kant kan men een beslissing ook niet te lang uitstellen, daar het onderwijsveld en de bewoners van Caribisch Nederland behoefte hebben aan duidelijkheid. Het is daarom van belang dat binnen niet al te lange termijn door OCW, de bevoegde overheid, in goede samenspraak met alle stakeholders knopen worden doorgehakt en een duidelijke visie op de ontwikkeling van het onderwijs in Caribisch Nederland wordt gepresenteerd, zodat men weet waar het naar toe gaat en activiteiten makkelijker gecoördineerd kunnen worden.

Een en ander zou uiteindelijk moeten leiden tot een duurzame oplossing van de knelpunten in het huidige onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland en wellicht kunnen bijdragen aan een gemakkelijkere en eerlijkere positionering van Caribisch Nederland en het Caribisch Nederlands binnen Nederland.

Ook voor de totstandkoming van dit advies is met veel mensen gesproken. Lesgevers, schoolleiders, inspecteurs, taalcoaches en vele anderen. Het is onmogelijk al die personen met naam te noemen en te bedanken. Toch worden drie personen afzonderlijk vermeld. Dat zijn Maritsa Silberie en Elaine Marchena van de Rijksdienst Caribisch Nederland voor de logistieke en inhoudelijke ondersteuning en Juana Kibbelaar, die voor een groot deel de input voor de aanpak voor Bonaire heeft geleverd.

Taalunie Den Haag/Brussel, december 2014

taal:
unie